

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

„INTER-AKCE“

(formy přeměny introspektivní komunikace v dialogu s okolím)

Prakticko-teoretická práce

vypracovala: Kateřina Krausová
vedoucí práce: ak.mal.Věra Vejsová

České Budějovice
2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem „INTER–AKCE, formy přeměny introspektivní komunikace v dialogu s okolím“ vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, které uvádím v seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s 47b. zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě fakultou, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách.

V Českých Budějovicích, dne .....

Podpis .....

Motto:

„Člověk je to, co si myslí. Člověk je to, co se v něm odehrává.“

Arnošt Lustig

Poděkování:

Ráda bych zde poděkovala své konzultantce ak.mal.Věře Vejsově, za její přínosné komentáře k průběhu praktické i teoretické části práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině, za materiální i psychické zázemí i všem dalším lidem, kteří mě v rozhovoru přivedli k novým obohacujícím myšlenkám, které jsem zde mohla uplatnit.

ABSTRAKT

KRAUSOVÁ, K. *Inter-akce (formy přeměny introspektivní komunikace v dialogu s okolím)*. České Budějovice 2011. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce ak. mal. Věra Vejsová.

Klíčová slova: *interakce, vnímání, imaginace, taktilní umění*

Práce se zabývá tématem interakce z pohledu učitele a výtvarníka. Teoretická část obsahuje vybrané pedagogicko-psychologické pohledy na interakci, doplněné o sociologický pohled v kontextu proměn současného komunikačního světa dle Johna Thompsona.

V praktické části se zužuje na interakci cíleně využívající hmat a taktilní vnímání výtvarných artefaktů. Reálný impuls vychází z díla Jana Švankmajera a interaktivních výstav Petra Nikla. Výsledkem práce je vytvoření souboru interaktivních, vizuálně haptických objektů, určených k prezentaci formou samostatné výstavy.

ABSTRACT

Inter-action. (conversion on introspective forms of communication in dialogue with others)

Keywords: *interactions, perception, imagination, tactile art*

The Thesis deals with interactions of the teacher and artist. The theoretical section contains selected educational-psychological perspective on interaction, complemented by a sociological perspective in the context of the changing times of the communication world by John Thompson.

The practical part narrows to specifically interact using touch, and tactile perception of visual artifacts. The real impulse comes from the work of Jan Svankmajer and interactive exhibitions of Peter Nikl. The result of this work is a set of interactive, visual haptic objects for presentation in the form of a separate exhibition.

OBSAH

1 Úvod	8
---------------	----------

TEORETICKÁ ČÁST

2 Vysvětlení základních pojmů v kontextu práce	9
2.1 Interakce versus inter-akce	9
2.2 Prostředí interakcí – základní vymezení	10
3 Vybrané psychologicko-pedagogické pohledy na interakci	13
3.1 Interakce a fyziologie vnímání	13
3.2 Metoda introspekce	14
3.3 Symbolický interakcionismus	15
3.4. Vybrané pohledy z teorií Jaroslava Vančáta	16
4 Interakce z pohledu sociologie	18
4.1 Tři druhy sociálních interakcí dle Johna Thompsona	18

PRAKTICKÁ ČÁST

Úvod k praktické části – Hmat jako jeden ze smyslů	21
5 Hlavní inspirace v současném českém umění	21
5.1 Taktilní imaginace v díle Jana Švankmajera	21
5.2 Interaktivní projekty Petra Nikla	24
6 Specifika hmatových výstav	27
6.1 Hmat a vizualita	27
6.2 Sdružení Hapestetika	28
6.3 Axmanova metoda a výstavy nevidomých	29

7 Syntéza poznatků a aplikace zkušeností v individuální realizaci	32
7.1 Záměr praktické části (jednotlivé objekty)	32
7.2 Od myšlenky po realizaci – průvodce jednotlivými objekty	33
7.2.1 „Lúno“	34
7.2.2 „Okolí“	34
7.2.3 „Plody“	35
7.2.4 „Samo-růst“	36
7.2.5 „Tady a teď“	36
8 Shrnutí	38
9 Resumé – Závěr	39
Seznam použité literatury	40
Seznam internetových zdrojů	42
Seznam příloh a jejich zdrojů k diplomové práci	44
Přílohy a fotodokumentace	45

1 Úvod

Diplomová práce se zabývá tématem interakce. Z širokého spektra možných pojetí se zaměřuje na vybrané teorie z oblasti psychologie, pedagogiky a sociologie, vycházející ze současných studií na katedře pedagogické fakulty. V analyticko-syntetickém pohledu se bude snažit postihnout základní vysvětlení tohoto procesu a jeho nejsilnějších determinant.

V následující praktické části, svůj pohled konkretizuje upřením pozornosti na proces „hmatových“ interakcí ve výtvarném umění. Ty v kontrastu s dominantním způsobem vizuálního vnímání mají menšinovou pozornost, přesto představují svébytný výtvarně-terapeutický svět plný inspirace. A právě to nás vedlo k jeho studiím.

Praktická část představí dvě výrazné osobnosti, v nichž se setkává prvek hmatových experimentací, spolu s interaktivní formou práce a prezentace díla, Jana Švankmajera a Petra Nikla. Ty pro nás představují hlavní inspiraci, stejně jako těžko představitelný svět nevidomých v odrazu jejich výtvarných artefaktů.

Zde nám přiblíží specifiku základní metodiky práce „se zavřenýma očima“ Štěpán Axman a sdružení Hapestetika, které podniká řadu výstav určených k dotýkání. Tento rozměr práce nás fascinuje především z výtvarného hlediska. Vnímáme v něm impuls pro obohacení hodin výtvarné výchovy.

Práce ústí ve vlastní realizaci konvolutu interaktivních objektů. Hlavním tématem jejich zpracování byla reflexe inter-individuálních témat tzv. „Inter-akcí“, linie autorova života, počínaje zrozením, pobytem v lůně, až po okamžik „Tady a teď.“ Tyto objekty jsou uzpůsobeny jak k vizuálnímu, tak i haptickému vnímání. Budou souhrně vystaveny samostatnou instalací v září tohoto roku.

TEORETICKÁ ČÁST

„Posláním vědy je hledat ta nejjednodušší vysvětlení složitých skutečností. Snadno podléháme omylu, že skutečnosti jsou jednoduché, protože jednoduchost je to, co hledáme. Vůdčím mottem (...) by tedy mělo být:

„Hledej jednoduchost – a nedůvěřuj jí.“¹

(The Concept of Nature (1926), Alfred North Whitehead)

2 Vysvětlení základních pojmů a teorií v kontextu práce

V úvodní teoretické části je zapotřebí vysvětlit vybrané pohledy a pojmy, s nimiž budeme v textu pracovat. Po vymezení rozdílu interakce s „inter-akcí“, si načrtne základní schéma kontextů zkoumání tohoto pojmu, abychom měli základ, ze kterého bude možné vycházet v následujících kapitolách.

2.1 Interakce versus Inter-akce

Pojem „interakce“ vznikl spojením dvou latinských výrazů: *inter* (uvnitř) a *agere* (jednat), v konečné *interactio* (jednat mezi sebou). Dnes nejčastěji překládaný, jako: *vzájemně se ovlivňovat, vzájemně působit*.²

Existuje mnoho pohledů, které vymezují kontext těchto vazeb a vztahů, kde „něco“ souvisí s „něčím“ dalším. Místo, mezi kým a kde interakce probíhá. Tyto pohledy hodláme nastínit hned v následující části. Oproti tomu výraz „inter-akce“, jako etymologická hříčka, může nabízet i jiné roviny vysvětlení. Směřuje náš pohled do nitra člověka a zkoumá, k jaké „akci“ zde dochází. Posouvá tak ono „vzájemné působení“ do rovin ryze subjektivních.

Jak jsme si tedy výše ukázali, máme zde dvě různé, z našeho pohledu dramaticky odlišné, roviny pojmu. První, objektivně ověřitelná, zde bude zkoumána v souvislosti vybraných teorií, zejména ve spojitosti s rolí vycházející z našeho

---

¹ Wikicitáty [on-line] 2011, [cit. 9.ledna]. Dostupné z [www: http://cs.wikiquote.org/wiki/Alfred_North_Whitehead](http://cs.wikiquote.org/wiki/Alfred_North_Whitehead)

² ABZ slovník českých synonym, [on-line] 2008, [cit. 5.června]. Dostupné z [www: http://www.slovník-synonym.cz/web.php/slovo/interakce](http://www.slovník-synonym.cz/web.php/slovo/interakce)

studijního oboru, tedy učitele výtvarné výchovy. Přesáhne až do oblastí mapujících proměny současného světa, tzv. elektronické éry, jež vyplynuly z našich hlubších studií na poli sociálních interakcí.

Druhé rovině pojmu, subjektivní, pak bude věnována celá praktická část. Představuje pro nás moment určitého zastavení, zpracování a výtvarného vyjádření toho, co se v individuální rovině autora odehrává. Vycházíme tak z názoru, že člověk má přirozené tendence zpracovávat to, čeho je plný. Ony momenty, jež sám vnímá jako důležité, a které v odrazu jeho prací přináší sílu autenticity, prožitku i jedinečnosti. Hlavním impulsem pro vznik konkrétních objektů bude tedy vlastní svět autorky. Bohatství „duševních vjemů,“ které za svůj dosavadní život nastřádala.

Dostaneme se tak na cestu introspekce a subjektivního pozorování, které nás dovede přes návrhy až k výsledné realizaci konvolutu autorských objektů, nejvíce vystihujících výraz „inter-akce.“ Půjde o komunikační plastiky z různých, především však přírodních materiálů. Tyto objekty jsou svým zaměřením předem určeny k dotýkání. Tato práce vyústí v prezentaci samostatné, interaktivní výstavy.

2.2 Prostředí interakcí – základní vymezení

Svět oblasti týkající se interakce je nekonečně široký. Prakticky neexistuje způsob, jakým bychom se mu mohli vyhnout. Pro naši počáteční orientaci jsme si tedy vytvořili schéma tak, abychom v „jednoduchosti“ nastínili rozlišení potřebných rovin a termínů všech druhů interakcí, o nichž jsme mohli slyšet v různém kontextu.³(Příloha I.)

Jak je z nákresu patrné, máme zde tři hlavní oblasti, kde lze tyto vazby velmi dobře pozorovat. Dospěli jsme k nim díky specifikaci prostředí, v němž probíhají. Zdrojem informací pro jeho sestavení nám byly odborné encyklopedie a zdroje z přednášek daných oborů. Dalo by se zjednodušeně také říci, že se jedná o pohledy - biologa, fyzika i sociologa, v nichž dostává náš ústřední pojem vždy jiných, odlišných rozměrů. Ve zkratce si je nyní přiblížíme.

Jako první uvádíme oblast *základní*. Interakce zde probíhají mezi prvky neživé přírody. Konkrétně se jedná o vztahy vzájemných silových působení částic. Zkoumáním i pozorováním těchto jevů se zabývá nejen fyzika, astrofyzika, ale i jiné, úzce

---

³ pozn. *tento výčet je pouhým nastíněním, náčrtem. Není vyčerpávající. Slouží pouze jako pomůcka pro základní orientaci v oblastech tohoto tématu, sestaven z námi dostupných informací.*

specializované obory, přímo zaměřené na vědecké zkoumání těchto dynamických vztahů, jako je např. kvantová chromodynamika. Rozlišujeme čtyři základní (silové) interakce: *elektromagnetického pole, gravitační, silné i slabé jaderné síly*.⁴

Další oblast představují interakce *biotické*. Ty se týkají, velmi zjednodušeně řečeno, vzájemných vztahů panujících ve světě rostlin, zvířat a hub. První jeho vnitřní dělení, nás přivede k interakcím *vnitrodruhovým*. Ty se mohou ukázkově týkat např. jedné smečky vlků. Zde panují prvky jak konkurenčního chování, pokud jde o potravu, či uhájení vlastního teritoria, tak prvky sociálně-hierarchických vztahů, v podobě privilegií pro vůdce smečky. Oproti tomu interakce *mezidruhové*, jak už sám název napovídá, mapují vztahy napříč mezi různými biotickými druhy. Existuje jich poměrně velká škála, v takových rozmanitých podobách, jako je interakce symbiotická (symbióza) odborně „*mutualismus*“, či parazitující „*parasitismus*“ a jiné⁵. Více viz (obr.1). Pro řadu odborníků různých profesí, pak právě tato oblast skrytého řádu přírody, tajemství existence i udržování přírodní harmonie, představuje mimořádně zajímavou inspiraci. Zvláštní kategorií jsou pak interakce mezi složkou potravy, či léčiv využívané farmakologií.

Poslední a pro naši práci nejdůležitější je oblast interakcí *sociálních*. Bude nás zajímat nejvíce, protože probíhá ve světě lidí, v síti jejich sociálních vztahů. Prvním ze dvou neznámějších pohledů na její specifiku, jsou vzájemné protiklady - antinomie. Do interakcí můžeme vstupovat buď *záměrně*, nebo *nezáměrně*. Když chceme na druhého cíleně působit, ovlivňovat ho, jako je tomu typicky např. ve škole při vyučování, jedná se vždy o interakci *záměrnou*. Opakem tohoto stavu je interakce *nezáměrná*. Ta se odehrává prakticky každodenně, v neformálních situacích, kdy bezděčně přejímáme a ztotožňujeme se s určitým sociálním modelem chování, aniž bychom si toho byli v danou chvíli vědomi. Tento způsob poznávání je pro nás nejdůležitější zejména v období raného dětství.

Můžeme také komunikovat *tváří v tvář*, což je, jinak řečeno, interakce *přímá*. Probíhá mezi dvěma lidmi, tady a teď. Druhého člověka v ní vidíme, slyšíme, cítíme a dokonce se ho smíme i dotknout. Protipólem jsou interakce *nepřímé, zprostředkované*. Zde se objevuje role mluvčího, třetí osoby, nebo ji plně nahrazují jiné komunikační

---

⁴ Reichl J., Všečeka M. *Multimediální encyklopedie fyziky*. [on-line] 2011, [cit. 25. února]. Dostupné z www: <http://fyzika.jreichl.com/index.php?sekce=browse&page=894>

⁵ srov. KAŠPAR L., *Ekologie pro předmět Biologie*, technické lyceum na vyšší odborné škole a střední průmyslové škole elektrotechnické v Olomouci, str.14-15. [on-line] 2011, [cit. 8. dubna]. Dostupné z www: <http://hroch.spseol.cz/~kaspar/ekologie.pdf>

prostředky (např. telefon). Druhou stranu už nevidíme, pouze slyšíme, nebo vidíme i slyšíme, ale nemůžeme ji ani cítit, ani se jí dotknout. Co se poměrně nedávno objevilo jako pojem v teoriích sociálních interakcí, je tzv. *zprostředkovaná kvaziinterakce*. Jedná se o úroveň komunikace zprostředkované přes určité médium, která ztrácí pojem o reálném čase a reálném prostoru. Tento pojem vnesl do odborného slovníku teoretik John Thompson, v knize s příznačným názvem „*Všude a nikde*“, z poloviny devadesátých let. Interakce mohou být též *osobního rázu*, či *anonymní*.⁶

Druhý, zcela odlišný pohled na základní typologii sociálních interakcí rozlišuje jednotlivé dimenze podle zúčastněných subjektů, mezi nimiž probíhá. Jedná se o *vztah jedince s jedincem* tzv. interakci *dyadickou*. Interakce *jedince ke skupině*, nebo interakce *mezi dvěma skupinami navzájem*.⁷ Ty se krásně uplatňují v mnoha aktivizujících metodách školní výuky. V řízených diskusích, inscenačních a didaktických hrách, v metodách kritického myšlení.⁸

Existuje samozřejmě mnohem více pohledů, rovin vysvětlení, dělení a vymezení dané problematiky. Naším cílem však není obsáhnout celé toto spektrum názorů, ale naopak. Nastínit takové roviny, které nám v naší práci přinesou význam.

Pojďme se však nyní zaměřit na vysvětlení základních pojmů práce z pohledu psychologie.

---

⁶ z internetových stránek, [on-line] 2010, [cit. 20.listopadu]. Dostupné z www: <http://mezilidske-vztahy.euweb.cz/interakce.htm>

⁷ tamtéž

⁸ pozn. např. *dialog ve dvojicích, čtveřicích, apod., brainstorming, skupinová diskuse nad vlastním pětiletkem viz. metody kritického myšlení*, více na: http://www.kritickemysleni.cz/kdojsme_detaily.php

3 Vybrané pedagogicko-psychologické pohledy na interakci

V této kapitole si představíme psychologické pohledy, které zkoumají interakci nejprve po stránce fyziologické. Blíže nás seznámí s pohledem introspekce v kontextu myšlenek práce a přístupu symbolického interakcionismu. Kapitola bude zakončena malým exkurzem do teorií Jaroslava Vančáta.

3.1 Interakce z pohledu psychologie a fyziologie vnímání

V interakci je pro subjekt člověka důležitou oblastí vnímání. Podíváme se proto blíže na jeho proces. Vedle smyslů jako je zrak, sluch, hmat, čich a chuť, na něj mají i jevy psychické, duševní. Sem konkrétně patří představy, emoce, a okamžité myšlenky (asociace). Výše zmíněné pojmy se dají shrnout slovem „*prožitek*“, či „*zkušenost*.“ Protože v každém prožitku, či zkušenosti, vnímáme téměř současně svými smysly. Zároveň myslíme, cítíme, promítáme si své představy a vybavujeme naše vzpomínky.⁹

Vnímání je podle Vágnerové *procesem selekce, klasifikace, interpretace určitých podnětů a jejich integrace do existujícího informačního systému, ne němž se podílí více různých psychických funkcí.*

Fyziologicky vzato dochází k tomu, že informace přijaté smyslovými orgány (receptorem) vyvolávají vzruch. Ten je pomocí nervových drah veden do příslušných lokací mozku. Do oblasti primární sensorické kůry (*např. primárním centrem zrakového vnímání je oblast týlního laloku*).¹⁰ Zde dochází ke složité asociační činnosti v procesech sensoricky unimodálních a heteromodálních. (Unimodální zpracovává a spojuje počítky; heteromodální integruje vjemy mezi sebou, paměti a emocemi). Po zpracování tyto informace pokračují do paralimbických oblastí a limbického systému, kde plní funkci regulace vnitřního prostředí.¹¹

Obsahem Interakcí je tedy „*soubor všech možných objektivních i subjektivních vlivů, které vstupují z velké části nekontrolovaně a neuvědomovaně do vzájemných*

---

⁹ studentský vyhledávač v oblasti psychologie, *Předmět a metoda psychologie*. [on-line] 2010, [cit. 22. listopadu]. Dostupné z www: <http://psychologie.studentske.cz/2010/10/21-predmet-metoda-psychologie.html>

¹⁰ Vágnerová, 2007: *Základy psychologie*, str.52

¹¹ cit.Koukolník, 2000 in Vágnerová 2007: *Základy psychologie*, str.52

*aktivit vnitřního a vnějšího světa. Mohou, ale také nemusí se uplatňovat v komunikaci.*¹²

3.2 Metoda introspekce

Nyní se podíváme na pojem *introspekce*, který se v naší práci objevil v podobě věty: „*introspektivní komunikace a potřeba dialogu jedince s okolím*,“ v podtextu pod názvem naší práce. Jeho formulace vychází ze subjektivního pohledu a kontextu vztahujícího se více k praktické části práce. Je však zapotřebí tuto spojitost objektivně vysvětlit.

Introspekce je označením pro „*pozorování a zaznamenávání povahy svého vlastního prožívání, vnímání, myšlení a cítění*.“¹³ Introspekce je nejčastěji pozorovaná druhou osobou, která pokládá a směřuje otázky jejího průzkumu. Uskutečňovat interakci sám v sobě, bez nějaké vnější kontroly, či nezávislého pozorovatele, je pak velmi subjektivní a těžce ověřitelná individuální zkušenost.

Proti takové introspekci je možno vznést námitky. Jakmile se zaměříme na pozorování svých duševních vjemů, narušíme jejich přirozený průběh, zbavíme je spontánnosti. Nabízí se tak otázka, zda vůbec můžeme svůj cit učinit předmětem vlastního zkoumání a zda lze mít v takové chvíli objektivní odstup od vlastního prožívání. Zda je, či není možné rozdělit se na dva subjekty, z nichž jeden prožívá a druhý prožívání pozoruje.¹⁴ Imaginární rovina tohoto problému je velmi těžko definovatelná.

Spojení „*Introspektivní komunikace*,“ v našich původně spíše obrazných představách, měla znamenat určité shluky témat, stop a záznamů, které se skrze naši práci, to co říkáme a děláme, promítají do našich děl i každodenních gest. Tedy tu nějak jsou a stále silně působí.

---

¹² rejstřík pojmů, symbolů, [on-line] 2011, [cit. 22.března]. Dostupné z [www: http://d62.extrasolution.com/rejstrik-pojmu-symbolu](http://d62.extrasolution.com/rejstrik-pojmu-symbolu)

¹³ Doležalová R. *Základy psychologie*, [on-line] 2011, [cit. 5.ledna]. Dostupné z [www: www.ukp98.cz/romanka/prfzpl%20stara.pp](http://www.ukp98.cz/romanka/prfzpl%20stara.pp)

¹⁴ studentský vyhledávač v oblasti psychologie, *Předmět a metoda psychologie*. [on-line] 2010, [cit. 22.listopadu]. Dostupné z [www: http://psychologie.studentske.cz/2010/10/21-predmet-metoda-psychologie.html](http://psychologie.studentske.cz/2010/10/21-predmet-metoda-psychologie.html)

Tato témata se z pohledu subjektu snaží autor zastihnout svým pohledem, zpětnou vazbou na své prožívání. V dialogu se sebou samým, nebo svou minulostí. S tím, co si pamatuje, nebo s tím, co si jeho mysl už nějak zobecnila a možná dávno žádnou pravdou není. Těžko objektivně posoudit.

V praktické rovině zpracovávání tématu jsme se posunuli od pouhého pohledu a pozorování mnohem dál. Z naší subjektivně vnímané „introspektivní komunikace“ se stal nakonec, jak vidíme dnes, snad mnohem lépe vystihující pojem „vnitřní obraz.“

Ten je sám o sobě už „*interpretací našich prožitků a zkušeností minulých, kterých si jsme vědomi i v kontextu zkušeností současných, každodenních.*“ Jde tedy jednoduše o proměnu všech působících vlivů na to, co si myslíme a co za „obrazy“ nosíme v sobě.

„*Potřeby dialogu*“ rozpracováváme dále v teorii interakcionismu.

Zde je patrné, že v subjektu vnímaných interakcích se objevují stejně jako v intraindividuální introspekci možné chyby a nepřesnosti, určité fantomy iluzí. Ty se mohou vlivem komunikace s někým druhým lépe vyjasnit. Tímto aktem, abstrahováním zkušenosti, přecházíme k tzv. intersubjektivní shodě o tom, co je svět. „*Přecházíme od toho, jak svět vidíme, k tomu jaký svět je.*“¹⁵

3.3 Symbolický interakcionismus

Z psychologických teorií je našemu pohledu nejbližší jeden z psychologicko-sociologických přístupů George Meada a Herberta Blumera, symbolický interakcionismus.

„*Podle jejich názorů, není chování člověka určeno vnějšími, nebo vnitřními nekontrolovatelnými faktory, ale subjektivními významy, které člověk přikládá k těmto objektům, osobám a interakcím v situaci.*“¹⁶

Teoretický výstup vychází ze třech hlavních předpokladů: Prvním je stanovisko, že se lidé k lidem druhým, či k věcem okolo chovají podle toho, co pro ně znamenají, tedy jaký pro ně mají symbolický význam. Tyto významy „vyrůstají“ ze sociální interakce. Člověk si je díky této interakci upravuje, odvozuje a jeho názory tak dosahují

---

¹⁵ Sokol, 1998: *Malá filosofie člověka.*

¹⁶ Hendl, J. 2005: *Kvalitativní výzkum, Základní metody a aplikace.* str.84

objektivnějšího pohledu. V neposlední řadě jsou tyto významy během interpretací využívány a neustále měněny.

Člověk se pohybuje ve světě symbolů (subjektivních interpretací významů) a díky sociální interakci se s těmito symboly učí zacházet, což rozvíjí jeho pohled na sebe sama. Dozvídáme se tak, že „potřeba dialogu“ s druhými znamená tendence k získávání objektivnějších pohledů na věci našeho zájmu.

3.4 Vybrané pohledy z teorií Jaroslava Vančáta

Jistou analogii s tímto pohledem pak můžeme spatřovat i u Jaroslava Vančáta. Ten je pro nás ve svých teoriích velmi inspirativní, protože se věnuje právě práci s těmito „symboly“ na poli pedagogické praxe. Je autorem projektu Eduart, který má za cíl rozvíjet tvořivost.

Ve Vančátově teorii se nesetkáme tolik s užitím pojmu „symbol“, spíše používá *znaku* a *obraznosti*. Jeho ústředním tématem je vizuální vnímání „obrazu“-vizuální obraznost. Zrak je podle něho dominantním smyslem, který ovládá způsob našeho myšlení. Má vliv na představu světa jako celku, v němž jsme schopni se orientovat.

Zde je označení je závislé na jazykových pojmech, emocích a výsledných spojeních v mysli do „*obrazného výsledku vizuálního vnímání okolní reality*“ či jinak řečeno „*jako obrazná představa*.“¹⁷

Vančát tvrdí, že se svým vědomím můžeme „*pátrat po objektech a jejich vzájemných vztazích, po elementech, z nichž se skládají, po jejich tvarech, objemech, barvách, jejich plošném či prostorovém vzájemném rozvržení*.“¹⁸ Tyto elementy se spojují v označení, přiřazením příslušných znaků. Mohou být také ve svém „vyobrazení“ opět zpětně vyvolány. K tomu nám pomáhají dva základní znakové systémy – jazyk (řeč, písmo), grafika (obrazné vyjádření). Oba znakové systémy mohou naše myšlení specificky formovat. Přičemž je dobré zmínit, že každý z nich má své vlastní kvality. Vančát pak preferuje kvality grafického jazyk a jeho kvality, které se nedají uchopit slovy. Obraz nám mnohem lépe vystihne např. prostorové uspořádání či dynamiku vztahů.

---

¹⁷ Vančát, J. 2008 :*Tvořivost a obraznost ve školním vzdělávacím programu*, str. 8

¹⁸ tamtéž

Ve svých teoriích rozpracovává analýzu struktury obrazu pohledem na její vývoj. Obraz byl vždy dobrým průvodcem a nástrojem lidského myšlení. Rozlišuje zde šest důležitých zlomů v nazírání a používání struktury obrazu. Právěk jako vzniku obrazového objektu, znaku. Egypt jako nového uspořádání těchto obrazů, konkrétně do pásů a linií. Středověk svojí centralizací obsahu i struktury do středu, renesance v obrazu objevila prostor jako stabilní lineárně přehlednou orientaci. Pak přichází zlom až v příchodu impresionismu a Paula Cézanna. Obraz se najednou stává vyjádřením vztahů, časoprostoru.

„Toto vztahové chápání objektů a elementů, které je tvoří, je možné uplatnit i na porozumění dynamickým, v čase proměnlivým obrazům, které přinesly film, video, nová média. Konstrukci pohyblivých a proměňujících se objektů můžeme chápat jako proměnu jednotlivých elementů, z nichž se skládají objekty i proměnu jejich vzájemných vztahů.¹⁹“ Jak však podotýká, většina lidí na toto porozumění a tedy „ovládnutí“ obrazu rezignovala, nedokáže do něj proniknout ani ho analyzovat. Proto se snaží ve svých publikacích rozšiřovat povědomí o vlivu své práce se schématy a jejich efektivním výsledkům.

Cílem postojů Jaroslava Vančáta a jeho projektu Eduart je tedy rozvíjet v individuálním subjektu člověka jeho jedinečnost. Přinést mu tak místo pocitu správně odprezentovaných informací, tak jak je chtěli slyšet ostatní, myšlenky a postoje jak je vnímá a cítí on sám, za kterými si stojí. Viditelný rozdíl se týká hlavně motivace. Té vnitřní i vnější. Vnitřní je pak tou, která je pro nás důležitější. Jedině ta směřující ke skutečnému nalezení sebe sama. V přístupu k práci nás vede k mnohem větší odpovědnosti a skutečně ke kreativitě. Na závěr ještě doplníme jeho odkaz v podobě výroku: *„Skončilo století umění, začíná století pedagogiky.²⁰“*

---

¹⁹ Vančát, J. 2008 :*Tvořivost a obraznost ve školním vzdělávacím programu*, str. 38

²⁰ z rozhovoru s Jaroslavem Vančátem pro Český rozhlas 1 Radiožurnál, ze dne 23.8., pořad „Nad věci“ mp3, [on-line] 2010. Dostupné na [www: http://www.eduart.cz/stranky/aktualne/aktualne.aspx](http://www.eduart.cz/stranky/aktualne/aktualne.aspx)

4 Interakce z pohledu sociologie

V předchozí kapitole jsme zaměřovali svoji pozornost především ke vztahu k subjektu a pochopení samotného procesu interakce, subjektem vnímané.

Pojďme se nyní podívat na odlišný pohled, vztahem k societě. Předmětem zájmu je zde celá generace žáků, jako dětí přicházejících do odlišné reality bytí. Téma vychází ze schematického náčrtu kapitoly *Základní druhy interakce*. Přibližuje a rozpracovává nám tak jednu z neaktuálnějších teorií vycházející z této oblasti.

4.1 Tři typy sociálních interakcí dle Johna Thompsona

Zkusíme se nyní ještě jednou, avšak podrobněji, podívat na Johna Thompsona, jednoho z nejvýznamnějších teoretiků médií, profesora sociologie v Cambridgi. Svými teoriemi nám přiblíží pohled na aktuální proměnu těchto interakcí v naší společnosti. Jeho poznámky nás zajímají s ohledem na pochopení a možné přiblížení se k pozmeněnému pohledu na svět směrem k našim žákům.

„Pro převážnou část dějin lidstva probíhala většina sociální interakce, již se lidé účastnili tak, že se setkávali tváří v tvář.“²¹

Lidé se setkávali z nejrůznějších důvodů se stejným cílem jako dnes, aby si vyměnili vzájemná sdělení. Dříve však byli fyzicky přítomni vždy na jednom místě. Tradice bývaly zejména orální povahy a pro jejich uchování záviselo na jejich neustálém předávání z generace na generaci formou vyprávění, tedy setkáním tváří v tvář. *„Jak ovlivnil rychlý rozvoj komunikačních médií tyto tradiční vzorce sociální interakce? Jak máme chápat společenský dopad stále silícího šíření mediálních prostředků, produktů?“²²*

Pro správné hledání odpovědi si nejprve musíme uvědomit, že rozvoj nových komunikačních prostředků nespočívá v samotném vzniku těchto sítí, nýbrž ve vzniku dalších nových forem jednání a interakce. Tedy i nových druhů sociálních vazeb. Sociální interakce přestala být závislá na konkrétním, fyzickém sdílení prostoru, takže

---

²¹ Thompson, J., 2004: *Média a modernita*, str.70

²² tamtéž, str.70

je nově možné navzájem komunikovat, aniž bychom byli na tom samém místě ve stejný čas. Nové formy vzájemného spojení mezi lidmi rozšiřují své hranice i možný dosah (v prostoru i čase), až v tzv. „jednání na dálku.“ Tedy komunikaci, které umožňuje jednat za jiné. Za ty, kteří s námi nesdílí náš současný prostor, nebo čas. Přináší nám také možnost reagovat na činy a události, k nimž došlo na místech velmi vzdálených.

V následujícím textu se pokusíme přiblížit ty druhy interakcí, které se dle názorů Johna Thompsona vyvinuly postupným používáním masových médií, a které lze nyní rozlišovat ve třech základních, od sebe odlišných typech, formách. V *interakci tváří v tvář, zprostředkovanou a zprostředkovanou kvaziinterakci*.

Hlavním rozdílem je zde odlišné vnímání času a prostoru. Například pokud si účastníci zavolají z různých míst, musí nutně investovat svou energii do upřesňování informací o kontextu, kde se nachází. Mají rozdílnou zkušenost, k níž se dá obtížněji odkazovat. Nemohou tedy předpokládat, že by jim druhá strana snadno porozuměla.

Za druhé se liší v bohatství rejstříku symbolických prvků interpretace. V komunikaci tváří v tvář můžete ke svému výkladu doplnit úsměv, škleb, či nějaké gesto, a nebo změnit svou intonaci. To vše jsou nástroje sloužící k lepšímu upřesnění, jednoznačnosti sdělení. Pokud se však jedná o interakce zprostředkované, mnohdy s ní přichází i omezenější možnosti využití ze symbolického spektra kódů. V poslední řadě se pak od sebe odlišují tyto tři druhy interakcí „dialogičností,“ respektive „monologičností“ charakteru komunikace. Buď zde panuje obousměrný informačně komunikační tok, nebo osamocené sdělení, jednosměrný monolog.

Při pohledu na aplikaci této typologie do historického vývoje dochází ke změně, mění se totiž pořadí nejčastěji využívaného typu interakce v neprospěch interakce tváří v tvář. „*Lidé stále častěji získávají informace a symbolické obsahy spíše z jiných zdrojů než od lidí, s nimiž přímo přicházejí do styku ve svém každodenním životě.*“²³

Velkou pozornost věnuje Thompson ve své studii důsledkům a povaze třetího typu, nově vzniklé kategorie, kvaziinterakcím. Pod vlivem komunikace v rámci masmédií dochází až k potírání času a reálného prostoru. Je proto třeba, neustále vyladřovat vztahy mezi těmito od reality odlišnými kontexty, abychom je dokázali nazpět vztahovat k výchozímu rámci – časoprostorovému kontextu recepce, kde žijeme svůj každodenní život. Mimo to během zprostředkované kvaziinterakce pro její zcela monologický charakter nedochází k reflexivnímu sledování reakcí druhých. Na rozdíl

---

²³ Thompson, J., 2004: *Média a modernita*, str.74-75

od interakce tváří v tvář, podavatel nesleduje to, jakým způsobem příjemce vnímá jeho sdělení. To má na straně podavatele výhody, protože na druhého vlastně nemusí brát ohledy. Nacházíme však i nevýhody ve volnosti, jakou bude věnovat komunikaci pozornost i ve volnosti svých reakcích na probíhající kvaziinterakci. Reakce příjemců ovšem na druhou stranu nemůže ovlivnit obsah probíhající kvaziinterakce.²⁴

Zajímavé doplnění k Thomasovým názorům bychom mohli najít u jeho kolegy, teoretika Josui Mierowitze. Ten se je ve své knize „*Média a modernita*“ také zaměřen na problematiku proměny sociálních interakcí dneška, se svým osobním zaměřením směřující spíše k objasnění definice a postoje vnímání „mého místa.“ Přibližuje nám pak pomocí Goffmanovy typologie známou teorii „zákulisí a jeviště“. Tu spatřuje jako jistou analogii v pohledu na současnou generaci, která má možnost díky novým médiím vidět „do zákulisí.“

Přináší analýzu vlivu televize, která podle jeho slov „vystěhovává“ diváky z jejich míst. Přináší pohledy nové, zcela odlišných lidí, i neznámého a vzdáleného prostředí. Rozměňuje hranici mezi tím, „co je tam a co je tady.“ Mierowitz přichází i s myšlenkou nabourání určité intimity už tím, že vlastníme mobilní telefon a vždy jsme tak „v dosahu.“ „*Nenacházíme se již nikdy více jen v určitém fyzickém místě, což napomáhá k vytrácení původní vazby sociálního místa, role, na určité fyzické místo.*“²⁵

Vlastní poznámka:

Jak moc se tyto změny promítají do současné generace, jsme se mohli přesvědčit přímou zkušeností v jedné naší hodině výtvarné výchovy. Ta probíhala konkrétně u žáků 7. tříd, tedy věku okolo 12-14 let.

Zadání znělo vytvořit tzv. „pocitovou mapu města.“ Schéma v němž fyzicky žijí. Síť míst, kam rádi chodí, kde něco zažili a kde se cítí dobře. Zaznamenat ty nejzajímavější kouty, stejně jako to, „kam bych už nikdy rozhodně nešel“. Žáci měli možnost rozlišit celou škálu barevně odlišných cest různých pocitů. Jak se tohoto úkolu nakonec zhostili, však vypadalo spíše jako učitelská prohra. Jedna žákyně se přiznala, že vlastně ven moc nechodí, „*leđa tak se psem. Ale s tím může jen před barák, maximálně kolem jednoho bloku, jinak ani neví, co je dál, nikdy tam nebyla a nezajímá ji to.*“ Jiní kreslili pouze síť spojující jednotlivá „fastfoodová místa“, či obchodní centra, „*kde je to prostě nejlepší.*“ Jen výjimečně někdo zaznamenal, že se ve městě nachází i rozlehlý park, Stromovka.

Z výše popsané situace lze soudit, že se zde nejspíše nesetkaly představy učitele s žáky, nebo že žáci byli k tématu málo motivovaní. Napadá nás však, zda nechutí, se kterou jsme se u plnění tohoto úkolu setkali a apatie, nemá co dočinění s touto „změnou místa.“ Zda v době facebooku, skypu, icq, mailových konferencí a mobilů s wifi, dokáží najít chvílku pro vnímání okolní „fyzické“ přírody, architektury, prostředí. Zda na to mají vůbec „čas“? Dokáže je to zaujmout?

Toto téma, jak jsme usoudili z následující diskuse, bylo nakonec oboustranně obohacující.

²⁴ Thompson, J., 2004: *Média a modernita*, str. 81-2

²⁵ Mierowitz, J., 2006: *Všude a nikde*, str. 113-125

PRAKTICKÁ ČÁST

Úvodem - Hmat jako jeden ze smyslů

V teoretické části jsme si ukázali, že nejsilnějším příjemcem informací v našem způsobu vnímání je zrak. Do jisté míry je tento fakt spojen s celkovou orientací současné kultury, v níž žijeme. Proč se tedy dále nebudeme právě onomu dominantnímu smyslu více věnovat? Co nás přivádí k upření pozornosti právě na hmat?

Přivedl nás k němu pohled na proces běžné školní výuky a procentuálního využití vizuality během vyučování, oproti procvičení jiných smyslů. Došli jsme tedy k tomuto rozhodnutí. V možnostech naší diplomové práce chceme přiblížit a prozkoumat alespoň jeden z jiných, „vedlejších“ smyslů, a nám samým tak přinést možnost obohacení pro svou výuku. A to i přestože není pro hodiny výtvarné výchovy využití hmatu (a ostatních smyslů) nic nového. Ba naopak, pro jeho existenci je to zcela nezbytné. I zde však lze stále hloubat a zkoumat dál, zkoušet a objevovat.

5 Hlavní inspirace v současném českém umění

V této kapitole si představíme dlouholeté zkušenosti z experimentů Jana Švankmajera a interaktivních výstav Petra Nikla. Svým jedinečným způsobem práce odkrývají tvořivý impuls ukrývající se v těchto specifických formách práce.

5.1 Taktilní experimentace Jana Švankmajera

Jeden slavný výrok tvrdí, že *„čím víc si uvědomujeme, jak obrovská může být touha člověka, opakovat to, čeho se naučil, tím větší bude náš obdiv pro mimořádné jedince, kteří se dokázali z tohoto slabikování vymanit a dosáhnout významného pokroku, na kterém mohou stavět další.“*²⁶ A právě takový je i Jan Švankmajer, (*4.9.1934), výtvarník, režisér, básník i esejista, milovník a vyznavač surrealismu, těžící

---

²⁶ Gombrich, E.H., 1985: *Umění a iluze*, str. 68

z odkazu rudolfínské Prahy, děl Arthura Rimbauda, Lewise Carrolla, či Edgara Allana Poea a mnoha dalších. Autor i animátor mnoha nevšedně zpracovaných filmů.²⁷ Zvláštní rukopis, zahlcující obrazností na hranici mezi snem a realitou. Svět autorovy imaginace a černého humoru. Básnický pohled na svět, nabitý tvůrčí fantazií.

Pro rychlé seznámení s vývojem jeho tvorby bychom mohli začít nejpůvodnějším zájmem, loutkou. Tento svět neskryvané fantazie, představoval svébytný prostor pro realizaci jeho nejniternejších témat. Tíhnul k němu už od dětství. Ten se později během studií na DAMU rozvíjel souběžně se zájmem o současné umění. Po krátkém uchopení informelu přichází období silného okouzlení manýrismem (Švankmeyers-Bilderlexikon), založení Divadla masek a první setkání s filmem v tajemné Laterně Magice. Počátkem sedmdesátých let točí svůj první snímek a spolu se svou ženou Evou vstupuje do Surrealistické skupiny formované okolo Vratislava Effenbergera. S nástupem normalizace se však záhy ocitá na indexu. Přesto, anebo možná právě proto, mohlo vzniknout jedno z nejfantastičtějších období jeho života. Jak je to možné vyjadřuje jeho pojetí surrealismu, které se pod tlakem politických omezení ještě umocňuje. Otázky pátrající po smyslu svobody, lásky a poezie pro něho nepředstavují pouhý směr, nýbrž naplňují, stávají se jeho postojem k životu.

Ted' už ale blíže k tématu, který nás zajímá nejvíce. Prvky jeho taktilních experimentací, které v jeho tvorbě můžeme zaznamenat právě v tomto období, od poloviny sedmdesátých let. Vznikly jakoby náhodou, při tehdejších interpretačních hrách v rámci Surrealistické skupiny. Experiment při hledání vhodného prostředku, který by byl schopen navodit asociativní myšlenky a zachytit tak imaginativní stopy, nosiče emocí. Hledal médium pro „svá“ slova.

To vše mu hmat, svým širokým výrazovým polem mohl nabídnout. Ba co více, dle jeho vlastních slov, byly výsledky z tohoto období natolik povzbudivé, že jimi mohl zaplnit ony zbývající léta zákazu či omezeného filmování. „Taktilní experimentace,“ se stala studnou všech jeho analogií světa, skutečnou vášní, posedlostí. „Existuje prý něco jako „taktilní paměť“, která sahá až k těm nejvzdálenějším koutům našeho dětství. Odtud vyráží při sebemenším taktilním podnětu nebo zjitření taktilní obraznosti v podobě analogií ven, a tím umožňuje „taktilnímu umění“ komunikaci.“²⁸

---

²⁷ pozn. natočil přes pětatřicet autorských filmů, krátkých či celovečerních, a to i přes nepříznivé politické období jež mu přinesla normalizace. Mezi nejznámější patří: *Možnosti dialogu* (1982), *Něco z Alenky* (1988); *Lekce Faust* (1994), *Spiklenci slasti* (1996) a *Přežít svůj život* (2010).

²⁸ Gabriel, J. *Lekce Švankmajer*, cit. [on-line] 2009, [cit. 3.dubna], dostupné z [www: http://hn.ihned.cz/c1-17237160-lekce-svankmajer](http://hn.ihned.cz/c1-17237160-lekce-svankmajer)

Z výtvarných artefaktů z tohoto období, nám mohou být povědomé např. jeho taktilní básně, loutky, portréty i deníky a taktilní koláže (příloha II.). Stejně jako prvky objevujícího se gestického sochařství, patrné především v jeho obnovené filmové tvorbě z poloviny osmdesátých let. (*Možnosti dialogu*, příloha III.).

Síla jeho imaginací, výtvarných artefaktů i obrazů netkví jen v osobitém uchopení technické stránky díla, ani v síle příběhu o němž vypráví, který si vybírá, ale v tom, co v nás dokáže evokovat. Jako pravý básník hledá již od dětství nezkalené zdroje magické tvorby. (...) Nezájímá ho umění, pouze někteří umělci, nebo spíše některá díla. Tyto díla ho však nezajímají proto, že by je za umělecké považoval, ale proto, že v nich nachází sílu imaginace, vnitřní život.²⁹

„Ve své tvorbě, podobně jako staří alchymisté, neustále destiluji vodu svých zážitků z dětství, svých obsesí, idiosynkrazií, úzkostí, aby tak vznikla „těžká voda poznání, nezbytná pro transmutaci života.“ J.Š.

Věří v konzervaci pocitů, zasutých v předmětech, kterých se někdo dotýkal. Podle jeho názorů jsou tyto „emocionálně nabitě artefakty“ schopné vyjevit své obsahy. V doteku s nimi mohou spustit proud asociací a analogií k našim vlastním záchvěvům nevědomí. Tak podle něho může fungovat intersubjektivní komunikace. Komunikace mezi tvůrcem a vnímatelem.³⁰ Je v podstatě vypravěč příběhů nalezených či zahozených v hračkách a pouťových figurkách, v terčích a loutkách. Tyto předměty pak dosazuje do svých filmů třeba i v hlavních rolích (*Zánik domu Usherů*). Jak říká o své tvorbě: „Pracuji již zcela záměrně na evokaci těchto opomíjených nebo zasutých taktilních pocitů a snažím se jimi obohatit emotivní arzenál filmových vyjadřovacích prostředků. Stále si uvědomuji, že pro obrození celkové zchudlosti senzibility v naší civilizaci, může hmat sehrát důležitou roli, neboť není zatím v „umělecké“ oblasti zdiskreditován.³¹

Spolu se svou ženou Evou po řadu let shromažďoval nejbizarnější předměty, které pak třídil do různých tématických celků a kolekcí. V letošním roce je tímto proslaveným „kabinetem kuriozit“ inspirováno např. i mezinárodní scénografické

---

²⁹ Gabriel, J. Lekce Švankmajer, cit. [on-line] 2009, [cit. 3.dubna], dostupné z www: <http://hn.ihned.cz/c1-17237160-lekce-svankmajer>

³⁰ Švankmajer, J. 2001: *Síla imaginace*, str.140

³¹ tamtéž, str. 138-9

setkání „Pražské Quadriennale“³². Snad proto, že právě z dětského věku plného svobody a nepřeborné fantazie vychází. Jeho inspirace tak stále živě proudí v mnoha žilách dál, nabízí nám ochutnat ze studny svého nepřeborného bohatství.

Inspirace, kterou můžeme z pohledu našeho oboru vnímat jako cestu za tajemstvím, které je očím nepřístupné. O síle jeho působení krásně mluví Jan Švankmajer, který se dívá se na hmat a „tělový smysl“ v souvislosti s jeho umístěním mezi ostatními smysly. Z jeho pohledu jsou zrak i sluch ryze objektivní a chuť a čich subjektivní. Hmat podle jeho názorů, můžeme hledat někde uprostřed. V doteku totiž reflektujeme nejen fyzické, roviny (mám husí kůži), ale také pocitové, nutně subjektivní (fakt že mám „z něčeho“ husí kůži). Dle Švankmajera by pak právě hmat, mohl sehrát důležitou roli „v překonávání antagonistu Objekt-Subjekt.“³³

Tento smysl je spojován s určitým „primitivismem“ a pudovostí. Prožívání taktilních vjemů nás vždy bude při vybavování asociací odkazovat k nejhlubším vrstvám našeho nevědomí. Jan Švankmajer v tomto smyslu vidí hmat jako vůbec nejdísnovanější smysl pro moderní umění.

5.2 Interaktivní projekty Petra Nikla

„Když interakce, tak Petr Nikl.“ Druhý, pro naši práci důležitý umělec, kterého si dnes už jen málokdo v této spojitosti nevybaví. Tajemný snílek, performer lovící své „obrazy“ v hlubinách bohatosti svých představ. Vizualní umělec, divadelník, ilustrátor a autor mnoha podivuhodných písní. Majitel řady ocenění, jak u nás, tak ve světě. Nás však zajímá nejvíce jako autor, iniciátor, koordinátor i spolutvůrce celé řady interaktivních projektů.

Inspiraci našel, jak sám uvádí, v mnoha zahraničních muzeích, jako je např. přírodovědné Exploratorium v San Francisku. Zde existuje stálá interaktivní sekce, se zaměřením na přímé zkoušení fyzikálních i optických zákonů na vlastní kůži. Tím vlastně dochází k „učení se hrou.“

Pojďme se ale podívat na první, interaktivní prezentaci „Hnízda her“, jež byla vytvořena pro galerijní prostor pražského Rudolfiny, v roce 2000. Šlo o mezinárodní

---

³² pozn. v sekci PQ dětem, viz: <http://www.pqdetem.cz/>

³³ Švankmajerová E., Švankmajer J. 2001: *Imaginativní oko, imaginativní ruka*, str.20

setkání, na kterém se podílelo mnoho různých umělců, a kde společnými silami došlo k radikální proměně tamějšího prostoru „v šestidenní hřiště kombinující vizuální, hudební a divadelní formy, ve vzájemné otevřené hře, za stálé účasti různých těles, autorů a hostů.“³⁴ Krátce po této události, se setkává s dvojicí Radany a Jiřího Walda, kteří právě pracují na novém vydání knihy J.A.Komenského, *Labyrint světa a ráj srdce*. Právě u této příležitosti je přizván k vytvoření metaforického objektu, artefaktu, doplňující toto téma. Tak se zrodilo „Srdce“ (příloha IV.), kolem něhož se začali „nabalovat“ i další objekty, „krajiny,“ díla.³⁵

V roce 2005 se podílí na konceptu interaktivní výstavní expozice „*Zahrada fantazie a hudby*,“ přichází EXPO v Aichi, které tento projekt výrazně proslaví a expozice v Budečské čistírně vod. Zde se komplex rozrůstá o nové objekty zejména zvukového a světelného charakteru. Zároveň je také vydána Komenského kniha, a další dva jeho překlady se připravovaly pro výstavu s novým názvem „ORBIS PICTUS, aneb...(brána do tvořivé lidské fantazie)“, pro české centrum v Paříži (2006). Na této i předchozí výstavě už jsou patrné všechny stopy, které ponese i ostatní jeho projekty. *Orbis Pictus* představuje interaktivní platformu, žijící svým vlastním životem. V neustálých proměnách, otevřenou pro stále nová setkání i spolupráci. S cílem rozvoje tvůrčího myšlení i fantazie, jako to vyplývá z odkazu mnohokrát zmiňovaného J.A.Komenského. Spějí k situaci, kdy nemáte strach, dívat se na svět neotřelým, jakoby zcela novým pohledem. Poznávat skrze vlastní smysly, rozeznít, „osahat“ a vyzkoušet co umí různorodé exponáty. Mít radost ze hry i případného objevu. To vše a mnohé další se nese tímto nekončícím uměleckým skupenstvím dále.

Dnes projekt *Orbis Pictus* nabízí pět různých podob, v samostatných i propojených výstavách, s názvy: *Play (Krystalíza)*, *Leporelohra*, *Labyrint světla*, *Orbis pictus aneb brána do tvořivé lidské fantazie a Golem*. Každá z nich představuje široký prostor pro inspiraci a oživení pedagogické tvůrčí práce s žáky ve vyučování. Např. *Leporelohra* jejímž médiem je papír, uchopený v mnoha nepřeborných variantách (Liberec,2009). Nově je zařazen též výstavní *Golem*, dotykový objekt určený ke kresbě světlem a zvukem, fungující na prastarém principu promítání. (příloha V.). Rozsáhlý soubor *Play*, jako otevřené pole pro hru. Tu tvoří významná část nazvaná „*Krystalíza*,“ (kolektivní krajina představ). Její „záhony“ tvoří drobnější skladebné prvky, umožňující

---

³⁴ NIKL, P. 2008: *Orbis pictus aneb...*(nestránkováno)

³⁵ pozn. *jistou spojitost vidíme s výstavou Pražského Quadriennale 2003, která nesla název „Labyrint světa, ráj divadla“ a u každého ze vstupů byla doplněna tajuplnými maskami Petra Nikla*

vzájemné spojování, hnětení a růst. Celek má charakter rostlinný, nebo krystalizační, něčeho co vyrostlo ze země a pne se po prostoru.³⁶ Zajímavým rozměrem Krystalízy je zároveň otevřenost vůči návštěvníkovi a možnost přiložení své ruky k dílu. Kdokoliv totiž může ovlivnit expozici vlastním artefaktem, který si přinese z domu a volně ho umístí do sítí pavučinových vztahů. Ten je však omezen co do velikosti, na maximální rozměr 10cm. Celý soubor *Play* byl naposledy představen v Pražské galerii Mánes, kde předčil veškerá očekávání a svou návštěvností přinesl nový rekord průměrných 1154 návštěvníků denně.

„Může za úspěšnost výše popsaných výstav forma interaktivního zapojení diváka „do hry?“ Je po ní takový hlad, či je výsledkem kvalitní propagace?“ Petr Nikl má na takové otázky odpověď. Vidí ji v momentu probouzení tvořivé energie, tím, že se z diváka stane spoluautor. Hranice se stírají a člověk může k dílu jakoby blíží. Rozvíjí se dialog. Jakousi „tamtamovou mocninou“ přichází nejen velký počet návštěvníků, ale také různě starých a různě vzdělaných lidí, což je v porovnání s běžnou galerií značný rozdíl.

Niklovy projekty představují cestu tvůrčí a spontánní fantazie, která v člověku, dle jeho názoru, představuje nejdůležitější hnací sílu. Žádné strojené umění, ale hra a objevení zdroje radosti. Zbývá jen uzavřít kapitolu slovy klasika, tolik spojeného s atmosférou, která kolem Petra Nikla, jeho výtvarných děl i četných spoluprací samovolně vzniká.

*„A kupodivu jest, že (což jsem tu s libostí spatřoval)
lidé, kteříž nikdy jeden druhého neviděl a neslyšel
a přes svět třeba od sebe vzdáleni jsou,
jako by však jeden druhému z oka vypadl,
nýbrž jako by jeden v druhém seděl, totéž vidí, totéž cítí.
Takže ač darů rozdílnost veliká jest,
jako na nástroji hudebném strun
neb píšťal rozdílný tenčí i tlustší zvuk:
libá však jich spoluznějících harmonia.“*

J.A.Komenský³⁷

---

³⁶ Orbis pictus, [on-line] 2011, [cit. 18.února]. Dostupné z www: http://www.orbis-pictus.com/play---hra_-ktera-nekonci-p232.html

³⁷ NIKL,P. 2008: *Orbis pictus, aneb...*(nestránkováno)

6 Specifika hmatových výstav

Následující kapitola obsahuje seznámení s některými z vybraných aktivit na poli hmatových výstav a jejich koordinace. Přibližují nám svět nevidomého, pro něhož možnost výtvarného vyjádření arteterapeutickou i řemeslně sociální možností, jak se lépe začlenit do společnosti. Z pohledu výtvarníka pak představuje svébytný svět plný otevřených možností, jak se inspirovat a přiblížit tomuto světu skrze vnímání haptických objektů.

6.1 Hmat a vizualita

Pro hmat je nejlepším uměleckým oborem sochařství a architektura. Obsahuje v sobě nejdůležitější vlastnost, trojrozměrnost. Ta je dobře čitelná hmatem. Rukou, která je základním měřítkem orientace, morfologickou formou vnímání. Je těžké si představit, jak jiné může být vnímání nevidomého člověka, když jsme tak silně spjatí a ovlivněni vizualitou.

V čem tkví rozdílnost vizuálního a haptického vnímání? Podle Smýkala³⁸ ho můžeme sledovat v rozdílech spojených s jeho rozdílným poznávacím procesem. U hmatu jde primárně o syntézu a abstrakci (od detailu k celku). Kdežto u vizuality je tomu naopak. Zde se uplatní více analýza, v pohledu na detail a jednotlivé body plochy či prostoru. Zrak vidí komplexně, na rozdíl od hmatu, který „čte“ bod po bodu. Jestliže zrak pozoruje prostor, hmat si o něm vytváří představy z vnímaných bodů. Hmatem se navíc dají vnímat pouze omezené úseky. To v praxi znamená velké riziko zkreslení. Může být způsobeno nejen chybným zapamatováním tvaru, jež nahmatal, ale zároveň i v rozdílné podobě na úrovni slučování bodů.

„Výtvarné umění je i přes svou trojrozměrnost určeno pro zrakové vnímání. Počítá s jeho psychikou, tj. analytickou činností, proto je třeba nevidomým líčit svět krásný, mnohotvárný a barevný.“³⁹ Jak říká doktor Josef Smýkal, speciální pedagog se zaměřením na péči o zrakově postižené. Poskytnout jim co možná nejvíce podnětů, „obrazů,“ různého využití, o které jsou ochuzeni. Ne vždy to však bývá snadné.

---

³⁸Smýkal, J. *Gnóme nevidomých v umění*, Rukopis, Brno: 1967, str. 7, [on-line] 2011, [cit. 9.ledna]. Dostupné z [www: :http://smykal.ecn.cz/publikace/](http://smykal.ecn.cz/publikace/)

³⁹ tamtéž

6.2 Sdružení Hapestetika

Sdružení Hapestetika je dobrovolným, nepolitickým a nezávislým seskupením, které je otevřené jakékoliv spolupráci lidí, kteří mají zájem, bez ohledu na jejich vzdělání. Mají ustanovena svá práva a povinnosti, které směřují k aktivní účasti na zpřístupňování umění i uměleckých artefaktů lidem se zrakovým postižením, ale i široké veřejnosti. Na svých webových stránkách nabízejí též možnost poradenství a pomoci při organizování právě takových výstav.

Zmíněné výstavy probíhají především na území ČR, ale také v zahraničí. Jako tomu bylo například roku 2006, kdy se v Haagu představila hmatová expozice českého sochařství 20.století (příloha VI.). První česká výstava Hapestetika I (1990,Praha), představovala díla předních českých umělců střední generace. Zastoupeni byli díla Vladimíra Preclíka, Věry Janouškové, Stanislava Kolíbala i Karla Nepraše a dalších. Tato expozice byla doplněna výtvarnými díly přímo pro haptické vnímání, spolu s bohatým doprovodným programem (koncerty, videoprojekce aj.), který se vztahoval k přiblížení informací z obyčejného světa nevidomých. Protože tato výstava měla ohromný úspěch, rozhodlo se sdružení pořádat další výstavy vždy alespoň jednou do roka.

Po dalších dvou úspěšných výstavách, kde se předvedli i současní mladí umělci, se podařilo navázat spolupráci s Národní galerií a státním fondem památek. Ten nyní umožňuje propůjčovat svá díla k účelům Hapestetických výstav. Došlo tedy k výraznému obohacení o kus „přístupnější“ historie. V dalších letech se začínají tématicky specializovat, např. na průzkum historie starověkého Egypta v kontaktu s jeho artefakty, na dotek pravěkých nálezů. Navazují spolupráci s archeology a řady muzeí. Na mnoha místě díky popularitě těchto projektů vznikají nově stálé, hmatové expozice.

Ze svých činností sepsalo sdružení souhrn rad, doporučení a zajímavých zkušeností. Zkusíme si je zde v kostce představit.

K hmatovému vnímání jsou nejvhodnější sochařská díla reliéfní či prostorová. Pro čitelnost objektu, by jejich rozměr neměl celkově přesahovat jeho rozpětí paží. Důležitý je samozřejmě i počet vystavovaných objektů, který by se měl pohybovat maximálně do 20 kusů. Záleží tedy na posouzení složitosti i velikosti uměleckých artefaktů, ty by měly být co nejjednodušší.

Velmi zajímavým názorem byl popis, jaký z materiálů je nevidomým nepříjemný a ruší je ve vnímání daného objektu a který je naopak vyhledávaný pro svůj příjemný vjem. Sádra byla zařazena mezi ty nejméně vyhledávané a velmi opovrhované materiály. Když si zkusíte zavázat oči a projít si to, co je kolem vás, možná dojdete k zajímavým objevům. Vesměs by se dalo říci, že téměř všechny přírodní materiály jsou člověku (přirozeně) velmi příjemné. Z duchovního hlediska jsou našim prostředníkem v „komunikaci“ s přírodou, jak je to známé například u kamenů. Mezi nejoblíbenější patří samozřejmě dřevo, sklo i bronz pro jeho výbornou čitelnost i příjemný pocit.

Z hlediska tématu nemají nevidomí problém s abstrakcí, která, jak se v jejich hodnocení ukázalo, je naopak vítaná pro podněty pro jejich fantazii i probuzenou zvědavost. Poněkud problematická je část týkající se samotného povrchu vnímaného objektu, zejména zafixování díla, které jak je logické, s každým dotekem trpí. Proto často dochází k narušení jeho ochranné vrstvy. Dílo je tedy nutné čas od času zrestaurovat, či věnovat jeho patinaci více prostoru.

„Pokud má galerijní výstava striktně splňovat své funkce hmatové výstavy, je třeba, aby se věnovalo více času v přípravách, informovanosti, instalaci i průběhu. Je třeba také zvážit tiskové dokumenty a tisk pozvánek i cedulí paralelně v Braillově bodovém písmu,“⁴⁰

6.3 Axmanova technika modelování

Štěpán Axman je výtvarník a učitel, zakladatel sdružení Slepýši, působící od roku 2000 v Tasově, centru hmatového modelování, které zde po mnoha zkušenostech v práci s nevidomými založil. Především je to však vlastník světového patentu na techniku modelování pro nevidomé. V čem spočívá „*Axmanova metoda modelování*,“ (dále jen ATM) a komu je určená? Může být i lehké modelovat se zavřenýma očima?

Je důležité zde jako první informaci zmínit, že je tato metoda určená přísně jen zdravotně postiženým lidem (zrakově či mentálně), z důvodu jejího zachování a konkurenceschopnosti výrobků, které vytvářejí. Nevidomí sochaři tak mají možnost naučit se postupu práce při „stavbě“ nádoby či základní obličejové schéma, které si dle svého následně dotvářejí. V základních výukových lekcích se věnují i studii celé hlavy,

---

⁴⁰ Sdružení Hapestetika, [on-line] 2009, [cit. 15.června]. Dostupné z [www: http://www.hapestetika.cz/index.php?idw=1](http://www.hapestetika.cz/index.php?idw=1)

stejně jako sochařské pojednání figury. Cílem tohoto programu, je tedy řemeslná (užitková) i umělecká činnost. Svým autorům přináší možnost samostatného volného vyjádření skrze srozumitelný postup, „*který není založen na napodobování jiných.*“⁴¹ Jako hlavní pomůcka pro orientaci nevidomého člověka jsou potřebná jednoduchá logická schémata. Zde přichází Štěpán Axman s termínem tzv. „*hmatové matematiky.*“

Tato technika je odvozena z proporcí ruky. Základem práce, konkrétním stavebním prvkem, je pak hmatový „*had,*“ srozumitelný jak vidomému, tak i zrakově postiženému. Vrstvením těchto hadů na sebe vzniká hrubá konstrukce objektu. Po dobrém osvojení této fáze, následuje finální dohlazování. Do figury, nádoby či portrétu se vnáší prvky výrazu. Díky této logicky odvoditelné matematice si i lidé od narození nevidomí dokáží osvojit základní jednoduše odvoditelné proporce užitkových nádob i problematiku portrétu či figury.⁴² (příloha VII.) Cílem tohoto programu není jen učení se postupu práce tak, aby vznikla např. užitková nádoba, ale též vedení k nezávislosti sochaře na cizí pomoci. Spolu s ní přichází i zamyšlení nad řešením konkrétních možností pracovního uplatnění pro daného jedince.

Centrum má i mnoho dalších aktivit. Jedním z nich je například výroba speciálních rehabilitačních či kompenzačních pomůcek (příloha VIII.) pro rozvoj hmatových a motorických schopností nejen nevidomým dětem, ale i dětem s problematou motoriky ruky (po úrazu, po dětské mozkové obrně). Mimoto se pořádají též různá mezinárodní setkání, symposia, vzdělávací kurzy pro vidomé i nevidomé, stejně jako programy podporující vedení výtvarných kroužků nevidomými lektory. Od roku 1995 pracují manželé Axmanovi na koncepci „*Hmatové databanky.*“ Jedná se o unikátní sbírku celé řady hmatových soch a objektů, která má stálou expozici přímo v Tasově, stejně jako v Oblastní galerii Vysočina v Jihlavě.

Tato speciální technika pro nás představuje inspiraci lákající k aktivitě v rámci našeho oboru. Nemáme zde na mysli vytěžení a kopírování práce Štěpána Axmana, jde nám o něco jiného, „*hmatovou*“ úroveň díla. Vytvářet totiž sochu s tím, že by jí mohl dobře „*přečíst*“ i nevidomý člověk, vnímáme z našeho pohledu, jako možnou pomoc dětem, které mají tendence ulpívat pouze na povrchu, detailu a často ztrácí celek. Vodítko čitelnosti je u nevidomých naprosto stěžejní. Zároveň by taková netradiční hodina mohla přiblížit svět člověka „*se zavřenýma očima.*“ *Program, který by rozvíjel*

---

⁴¹ Holeňová J., *Axmanova technika modelování*, [on-line] 2010, [cit. 18.září]. Dostupné z www.okamžik.cz, www.slepisi.eu

⁴² viz reportáž o Štěpánu Axmanovi a jeho technice, ČT1, [on-line] 2010, [cit. 20.listopadu]. Dostupné z [www:http://www.ceskatelevize.cz/vysilani/1096060107-klic/207562221700006-27.05.2007-07:20.html](http://www.ceskatelevize.cz/vysilani/1096060107-klic/207562221700006-27.05.2007-07:20.html)

toleranci a pochopení „jiného zraku.“ Který by nepřinášel pocit lítosti, ale umožnil ho respektovat a dosadit „vedle sebe,“ na stejnou úroveň.

Zajímavá by mohla být i spolupráce a vzájemná porovnání plastických objektů, a to i přes rozdílné zkušenosti v oblasti vnímání. (Což je možné i v rámci projektu „Hele lidi,“ které toto centrum, jako výchovně vzdělávací program pro školy, nabízí). Člověk s vizuální zkušeností má vždy zcela odlišný pohled na svět a jeho „realitu.“ Když si vyzkoušíte pokus sami na sobě a necháme si chvíli oči zavázané, můžete sledovat, jak se vám v této „tmě“ začnou vybavovat nejrůznější obrazy a slova. Když se řekne „vymodeluj kočku,“ ihned jí vidíte jako obraz před sebou. I tento aspekt práce je proto zajímavým faktem uvědomění si, jak moc jsme obrazy v našem okolí ovlivňováni.

„Dospělí člověk dozrává tím, že se zbavuje iluzí.

Aby mohl dozrát, musí nějaké iluze mít.

*Iluzivní výtvarné záležitosti jsou scénou a prostorem
pro dosazování předpokládaných autobiografických dějů a životních iluzí.*

*Neberme dětem to, co i nám bylo užitečné, co pro nás bylo nepostradatelné,
čeho jsme se zákonitě zbavili, když přišel čas sebereflexe.*

*Nám starším stačí dvojrozměrné zobrazení „čtyřrozměrných“ problémů,
protože nás spíše zajímají citové vztahy, než děje.*

*Nemůžeme ovšem své psychické ustrojení vnucovat svěřencům podstatně méně
vyvinutým.“⁴³*

---

⁴³ Kyzour, M. in Perout, E. 2005: *Arteterapie se zrakově postiženými*, str.42

7 Syntéza poznatků a aplikace zkušeností v individuální realizaci

V této části se pokouším o vlastní uchopení tématu Inter-akce, které spatřuji jak v návržení, tak i v následné realizaci souboru komunikačních konvolutů, předem určených k dotýkání. Jelikož tato část vychází z ryze subjektivních postojů a pocitů, dovoluji si zde použít ich formu.

7.1 Záměr praktické části

Pro realizaci tématu jsem si zvolila cestu sochařství a trojrozměrného modelování, které vnímám jako odpovídající výtvarné médium pro uchopení svých myšlenek i emocí. Tendence k prostorové tvorbě vychází nejen ze zkušeností nastřádaných během mého studia (keramika, řezbářství), ale i z mnohaletých osobních zájmů. Silným vlivem pro mne dodnes jsou i scénografické pohledy na prostor a na funkci objektu v prostoru, které jsem měla možnost zkoumat během svého studia scénické techniky na SUPŠ sv.Anežky. Zjistila jsem, že tyto pohledy ve svém osobním výtvarném vyjádření dále nejen vyhledávám, ale zároveň i potřebuji. Dávají mi volnost a přinášejí naplnění. A to v obou rovinách jeho významů.

V rámci práce na ilustracích v zimním semestru roku 2009, jsem „pro sebe“ objevila svět nevidomých, což nakonec vedlo k rozpracování haptických obrazů pro knížku Lewise Carolla, Alenka v říši divů. Své zkušenosti a nadšení jsem chtěla dále využít i v mojí diplomové práci. Uzpůsobit objekty tak, aby se stali též přístupné dalšímu ze smyslů, hmatu.

Myšlenky, které stály na samém počátku byly a pořád jsou v té nejjobecnější rovině: *komunikace, interakce, vztahy, dynamika, proces a prostor*. Interakce pak převážila jako hlavní, nejen díky její schopnosti dávat všechny výše zmíněné kategorie „do pohybu“, propojit je a obsáhnout, ale hlavně i v rovině „přizvání k účasti,“ v jeho komunikačním aspektu.

Dodnes si pamatuji okouzlení touto formou prezentace výtvarného díla při mé první návštěvě interaktivní expozice, která ve mne jako hybná síla přetrvává dodnes. Pojmenováním této práce v Inter-akci, se pro mne otevřel význam v nové, intimnější rovině, korespondující s mými životnými postoji i demonstrující období a okamžiky,

kteře jsou pro mne v životě důležité. Jejich zpracování vnímám jako terapeutickou cestu sebepoznání.

7.2 Od myšlenky po realizaci – průvodce jednotlivými objekty

„Odkáživa jsem věděl, že znám i jiné doby a jiná místa.

Věděl jsem o jiných osobách, které žijí ve mně.

A věř mi, stejně jsi na tom byl i ty (...).

*Začti se zpátky do svého dětství a pocit povědomí, o němž hovořím,
se ti připomene jako zkušenost z dětských let.*

*Tehdy ses ještě neustálil, nevykrytalizoval. Byl jsi tvárný,
byl jsi duch v proměnlivém stavu, vědomí a osobnost
v procesu utváření, ano, utváření a zapomínání.“⁴⁴*

V následujících pěti zastaveních rozpracovávám stopy a shluky témat, které ve mně „rezonují.“ Tyto sochy či objekty z různých materiálů se zrodily v asociacích a hrách se slovy, v mých myšlenkách. Tyto „vnitřní obrazy“ pochází z introspektivních pohledů, imaginativních skic. Niterné záznamy, které přes svou „inter-aktivní“ formu, komunikují každý jiným, svým vlastním způsobem. V mnohem klidnější rovině, než jak jsme tomu zvyklí u objektů Petra Nikla a další autorů spolupracujících na jeho projektech.

Nechávám se inspirovat věcmi okolo sebe, materiály, formou, myšlenkami. Až docházím k určité linii, jež koresponduje s mým životem, s jeho dynamikou a vývojem. Nechává znovu rozeznít ony vytržené momenty a propůjčuji jim svá slova, svou vlastní řeč. Komunikační objekty, od chvíle narození až po „Tady a teď.“

Zaměříme se nyní na ně jednotlivé popisy každého objektu zvlášť. Přiblížíme si je krátkým vhladem do idejí, které předcházeli jeho vzniku. V druhé části textu každého objektu bude popis z průběhu zpracování konkrétní plastiky, do jeho současné podoby. V přílohách na konci této práce najdete doplňující fotodokumentaci vybraných fází každého z objektů či jeho finální podobu.

---

⁴⁴ London, J. 2005: *Tulák po hvězdách*, kapitola 1.

7.2.1 „Lůno“

„Odkud pocházím? Ze svého dětství.“ Antoine de Saint-Exupéry⁴⁵

Prvotní ideou pro zde byl „začátek cesty.“ Moment zrození a lůno. Domov, který zároveň znamená bezpečí, jistotu. Hnízdo. Prostor, který znám.

Tyto asociace mne vedly k připodobnění objektu organickému tvaru, připomínajícímu vejce, embryo a zárodek. Schránku, která chránila nějaký život. Něco se v ní odehrávalo. Lze jí vnímat jak z vnějšího pohledu, tak zevnitř. Důležité pro mne, mít možnost do ní vstoupit. Její velikost musí být odvozena od základních proporcí člověka. Tak, aby se do ní vešel, mohl se zde schovat, zaklúbat do jejích nitek, či jen sem nahlédnout. Materiál by měl být měkký a příjemný na dotek, ve své konstrukci pevný i pružný zároveň. S možností pohybu.

Realizace prvního objektu začala výrobou základní konstrukce. Aby mohl být tento organický tvar vůbec realizován, byla jeho kostra vyrobena pomocí pevných, velmi dobře ohebných hadic. Ty byly v místech propojení fixovány stříbrnou textilní páskou. Její povrch je omotán několika rolemi bílé gázy. Proces, kterým byla vytvářena její finální podoba, připomíná jakýsi zámotek. Uvnitř je zabezpečená v místech spojů molitanem. A celkově „vypolstrovaná“ bílým vatelínem.

7.2.2 „Okolí“

Název a pojem je stejně jako „prostředí“ výrazem dostačující volnosti pro fantazii, která nechce být spoutána. Která se chce rozeběhnout a volně měnit, transformovat své okamžité nápady a spojitosti. Abstrakce, v níž člověk může nacházet mnoho konkrétních analogií pro „svůj“ svět. Období symbolizující senzomotorickou fázi vývoje člověka⁴⁶. Fáze objevování toho co je v mém nejbližším okolí. Hnízdo už jsme opustili, nastává průzkum okolí.

Zde jsem se zaměřila na strukturu a různý povrch látek, který mi přijde pro senzomotorický věk dítěte nejcharakterističtější. Zaměřila jsem se výběr různých druhů

---

⁴⁵ *Jak se stát menším a ještě menším.* Hospodářské noviny ze dne 16.9.2005. [on-line] 2011, [cit. 9.ledna]. Dostupné z www: <http://hn.ihned.cz/c1-16838520-jak-se-stat-mensim-a-jeste-mensim>

⁴⁶ pozn. tento pojem vychází z vývojových stádií Jeana Piageta, pro senzomotorické období (0-2roky), je charakteristická: velká motorická aktivita, vnímání a experimentování

látek, které by byly dotekově zajímavé. Moje představa se od začátku trochu v průběhu proměňovala. Vždy jsem však měla na mysli umístit tento objekt nebo obraz na zeď. Připodobnit malbě, jen použít jiné palety pro jeho ztvárnění. Skica a barevné návrhy vznikly spontánní kresbou, původně v malé skice, která byla dále zvětšována a počítači různě graficky zkoumána (hra s inverzí aj.).

Svého původního návrhu, který jsem vybrala po konzultacích, jsem se striktně držela při jeho realizaci. Nejnáročnější fází byl výběr látek tak, aby souhlasil s předlohou a zároveň splňoval podmínku různých, od sebe odlišných struktur. Jako první jsem musela vytvořit podklad. Na ten jsem využila překližku o síle 3 mm. Tu jsem vyřízla do cíleného tvaru podle mých skic a dobrousila její hrany tak, aby se o ně nikdo nezranil. Výplň obrazu jsem celou šila. Napřed jsem si vytvářela ke každému dílku šablonu a některé části předem zastehovala. Poté už následovala práce za šicím strojem, které mi trvalo necelé dva dny. Zbývalo přichytit vše k překližce a opatřit jí úchyty k zavěšení.

7.2.3 „Plody“

*„Zachvívaje se každým údem, omakával jsem svou cestu nazpět ke zdi, —
odhodlávaje se tam raději zemřít nežli prožívat hrůzy studen, jichž
má obraznost představovala si mnoho v různých polohách po žaláři.“*

E.A.Poe, Studna a kyvadlo

Jak říká Poe, iluze našich představ nám často brání pohledu do „hrůzy studen.“ Pro mojí následující sochu jsem jich zhotovila hned několik. Třetí fáze pro mne byla místem skladování pokladů, skrýšek a plodů. Všeho, čím se mohu „přehrabovat,“ dotek přírodniny, kuličky. Mít možnost hry.

Jedná se o objekt z kmene lípy, zajímavý pro vnímání už svým tvarem, dynamikou vlnění jeho povrchu, které vzniklo jeho růstem. Realizace tohoto této sochy proběhla jako první, jelikož se jedná se o největší objekt z celé diplomové práce. Inspirovaná v dialogu s materiálem jsem se dostala k výslednému tvaru. Ke zpracování původního stavu kmene jsem využila různých nástrojů. V prvotním

odebírání motorovou pilu. Při následném zpracování a úpravě vlastní řezbářská dláta, zejména pro zpracování povrchových otvorů, misek a zádlabů.

Pro eliminaci třísek, musel být objekt na mnoha místech dobře začištěn a zabroušen. Finální konzervaci provedu pomocí směsi benzínu a včelího vosku, dle starých lidových receptur.

7.2.4 „Samo-růst“

Znamená fázi uvědomění si člověka, že je součástí něčeho většího, vědomí přesahu lidské existence. Kvalit nezávislých na individualitě a úcta k řádu světa i přírody. Odtud spojní se stromem – přírodou.

Kořeny jako vědomí, že z něčeho pocházím (mám své kořeny). Tyto kořeny jsou různě spletené, dávají charakteristiku mému růstu, mé kůře. Geny, dědičnost, minulost předků. Učím se porozumět jejich spletitém vztahům a zároveň někam směřuji, napínám své síly (větve).

Má existence má smysl. Vědomí toho, že stále rostu, ať přichází cokoli, zlomení větve či naděje v novém listu. Kmen – symbol vzrůstu plného síly. Z kmene raší větve. Je na povrchu. Má kůru, která ho chrání. Letokruhy. Každý moment života je ve mne zapsán a hluboko skryt.

Realizace tohoto objektu spočívala v nalezení a mapování nejlepších samorostů, které bych mohla najít. Navštívila jsem tedy několikrát les a z jeho „galerie“ si některé vybrala. Doma jsem je pak skládala do různých kombinací a skladeb. U této plastiky jsem se inspirovala pracemi Františka Skály, který také ve svých sbírkách vlastní četné „úlovky“ z lesa. Podobně jako on i já v nich hledám inspiraci pro své „obrazy.“

7.2.5 „Tady a ted“

Poslední, nejvíce filosofická část, je nakonec jakousi paralelou k Niklově Krystalíze. Podobně jako on i já jsem zde shromáždila různé materiály, které mají jednu společnou vlastnost a tou je tvárnost (hlína, plastelína, včelí vosk, „Play foam“, střídka z kusu chleba, písek a voda). Mne však zaujaly v jiném směru. aspektu. A je důležité i

doplnit, že v mých myšlenkách a plánech byly mnohem dříve, než jsem výstavu Play v Mánesu mohla navštívit.

Tady a teď, jak jsem tuto fázi nazvala, pro mne znamenají setkání s čistým médiem, připraveným pro záznam. Médium, které přímo k záznamu vybízí. Musí proto být nutně tvárné, komunikativní a přístupné.

Kdokoliv k němu přijde, může zde zanechat nějakou zprávu, svou stopu, odraz, podle nálad, jaké má právě teď, podle myšlenek. Možná, že se u této části ani nezastaví, možná se bude bát, stydět dotknout. To se může stát a má svůj význam. I to vnímám jako stopu tady a teď, i když v našem médiu prakticky neprojevenou. Fakt, který ovlivní skutečnost, že komunikace s dílem najednou nebude fungovat. Nemusí být otevřena, nemusí proto hovořit ani být pochopena.

Moment Tady a teď je pro mne důležitým výrazem. Souvisí patrně nejvíce s mými teoretickými průzkumy (sociologické vnímání komunikace tady a teď, myšlenka symbolického interakcionismu v přístupu k jeho otevřeným transformacím, neulpívání).

Zároveň se zde symbolicky nachází jako poslední „objekt“ naší cesty. Co by zde mělo být jiného, když „*minulost už pominula, budoucnost ještě není, oboje se zbytečně pohybuje ve směru, který neexistuje.*“⁴⁷ Vše se děje tady a teď.

Počáteční fáze proběhla mapováním tvarovatelných materiálů, které znám od svého dětství, které používám ve škole v práci s dětmi, i takové, které se na našem trhu nově objevují. Ze dvou třetin bych zde chtěla mít k dispozici přírodní materiály, haptickému vnímání příjemné, v doteku povědomé. V kontrastu k nim budou stát hmoty syntetického původu. Výslednou realizaci si představuji jako soubor několika plastických médií na jednom místě, kulatém stolku, ponechané jen tak, jak jsou. Míra komunikace je ponechána na lidech. Toto místo by mělo být přístupné ze všech stran s možností klidného posezení či zastavení.

---

⁴⁷ Novotná, M. 1997: *Osho Zen tarot*, str. 141

8 Shrnutí

Práce s tématem interakce směřuje náš pohled do roviny pedagogického vztahu učitele s žákem. Veškeré její psychologické studie mají tendence přinést své autorce pochopení tohoto složitého procesu, vycházejícího z jeho studijního oboru. Hledají odpovědi týkající se proměn vnímání a tedy i orientace v tomto světě.

Z hlediska studií výtvarného oboru pak v praktické části rozpracovává pohledy na autory současné výtvarné scény, v jejichž práci se odráží prvky interakce (Petr Nikl) či taktilní experimentace (Jan Švankmajer). Metodika Štěpána Axmana nás přivedla do světa nevidomých a roviny práce s výtvarným médiem, které není kontrolováno běžným zrakem, ale dotekem. To přináší nový rozměr, ze kterého čerpá individuální autorova realizace vlastních „Inter-akcí,“ jak je soubor komunikačních objektů nazván.

9 Závěr

Nejdůležitější byla pro autorku základní orientace v tématu interakcí i jejich teorií. Práce nad teoretickou částí textu jí přinesla zkušenost, jak důležité je přesné vymezení zkoumané oblasti.

Nedůležitější přínos spatřuje v nově nabytých vědomostech z oblasti psychologie vnímání. Ty však podobně jako „*interakci*“ nelze zcela obsáhnout, jen základně vymežit. Jako tenká červená nit se táhnou po celá staletí naší historie a vzbuzují pozornost mnoha teoretiků i zcela obyčejných lidí. Autorka považuje tuto práci za impuls k dalšímu zkoumání.

Teoretické závěry práce umožnili autorce zcela odlišný přístup k dílu. Proto vznikl soubor objektů, které jsou realizací výtvarných i teoretických zkušeností autorky. Soubor těchto objektů bude sloužit v reálném prostředí účelům, pro které byl vytvořen.

Seznam použité literatury

- DAVID, J. *Století dítěte a výzva obrazů (eseje)*. Vydání 2., rozš. Brno: Masarykova univerzita, pedagogická fakulta, 2008. 351 stran. ISBN 978-80-210-4593-4
- GAVORA, P. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005. 165 stran. ISBN 80-7315-104-9
- GOMBRICH, E. H.: *Umění a iluze*. Studie o psychologii obrazového zobrazování. Praha: Odeon, 1985. vydání první.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum, základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408 stran. ISBN 80-7367-040-2
- HORÁČEK, R., ZÁLEŠÁK, J. *Aktuální otázky zprostředkování umění*. Teorie a praxe galerijní pedagogiky, vizuální kultura a výtvarná výchova. Vyd.1. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 190 str. Spisy pedagogické fakulty MU. ISBN 978-80-210-4371-8.
- JANDOUREK, J. *Průvodce sociologií*. Grada: 2008. První vydání. 208 stran. ISBN 978-80-247-2397-6
- KLEE, P. *Pedagogický náčrtník*. Triáda: 1999. 80 stran. ISBN 8086138151
- LONDON, J. *Tulák po hvězdách*. Praha: Labyrint, 2005. str.333. ISBN 80-85935-25-2
- MIEROWITZ, J. *Všude a nikde*. Vliv elektronických médií na sociální chování. První české vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Karolinum, 2006.279 stran.ISBN 80-246-0905-3
- McQUIAL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2007. 447 stran. ISBN 978-80-7367-338-3
- NIKL, P.: *Orbis pictus aneb brána do světa tvořivé lidské fantazie*. Praha: WALD Press, 2008. nestránkováno. ISBN 978-80-903931-1-0.
- NOVOTNÁ, M. *Osho zen tarot*. Praha: Synergie, 1997. str.141. ISBN 80-86099-02-4
- OLIČ, J. *Tvrdohlaví*. Kant, Silver Screen: 1999. 224 stran. ISBN 80-238-3863-6
- PEROUT, E. *Arteterapie se zrakově postiženými*. Okamžik, 2005. ISBN 80-903247-9-7

- POSTMAN, N. *Ubavit se k smrti*. Veřejná komunikace ve věku zábavy. Vydání první. Mladá fronta: 1999. 190 stran. ISBN 80-204-0747-2
- ROESELVÁ, V. *Prostorová tvorba ve výtvarné výchově pro základní školu*. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta: 2006. 62 str. ISBN 80-7290-254-7.
- SOKOL, J. *Malá filosofie člověka*. Slovník filosofických pojmů. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7226-828-7
- ŠICKOVÁ-FABRICI, *Arteterapie*. Portál: 2008. 176 stran. ISBN 978-80-7367-408-3
- ŠVANKMAJER, J. *Síla imaginace*. První vydání. Dauphin, Mladá fronta: 2001. 272 stran. ISBN 80-7272-045-7
- ŠVANKMAJER, J. *Transmutace smyslů*. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, Detail, 1994. 102 stran. ISBN 80-901559-3-6
- ŠVANKMAJEROVÁ, E., ŠVANKMAJER, J. *Imaginativní oko, imaginativní ruka*. Praha: Vltavín, 2001. 59 stran. ISBN 80-902674-7-5
- THOMPSON, J.B. *Média a modernita*. První české vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Karolinum, 2004. 210 stran. ISBN 80-246-0652-6
- VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Univerzita Karlova v Praze: Karolinum, Praha, 2007. 2. dotisk, 1. vydání. 335 stran. ISBN 978-80-246-0841-9
- VANČÁT, J. *Tvorba vizuálního zobrazení. Gnozeologický a komunikační aspekt výtvarného umění ve výtvarné výchově*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Karolinum, 2000. 163 stran. ISBN 80-7184-975-8.
- VANČÁT, J.: *Výchova k tvořivosti ve školním vzdělávacím programu*. EduArt o.s., Praha: 2007. ISBN 978-80-86783-20-8
- VANČÁT, J.: *Tvořivost a obraznost ve školním vzdělávacím programu*. EduArt o.s., Praha: 2008. ISBN 978-80-86783-31-4

Internetové zdroje

- ABZ slovník českých synonym, [on-line] 2008, [cit. 5.června]. Dostupné z www: <http://www.slovník-synonym.cz/web.php/slovo/interakce>
- BURIÁNEK, J. *Interaktivní metody výuky*. Internetový portál Varianty – vzdělávací program společnosti Člověk v tísni. [on-line] 2009, Dostupné z www: http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_36.pdf
- DOLEŽALOVÁ R. *Základy psychologie*, [on-line] 2011, [cit. 5.ledna]. Dostupné z www: www.ukp98.cz/romanka/prfzp1%20stara.pp
- GABRIEL, J. *Lekce Švankmajer*, hospodářské noviny ze dne 19.11.2005. [on-line] 2009, [3.dubna]. Dostupné z www: <http://hn.ihned.cz/c1-17237160-lekce-svankmajer>
- HOLEŇOVÁ, J. *Axmanova technika modelování*, [on-line] 2010, [18.září]. Dostupné z www: www.okamžik.cz , www.slepisi.eu
- KAŠPAR L., *Ekologie pro předmět Biologie*, technické lyceum na vyšší odborné škole a střední průmyslové škole elektrotechnické v Olomouci, str.14-15. [on-line] 2011, [8.dubna]. Dostupné z www: <http://hroch.spseol.cz/~kaspar/ekologie.pdf>
- KLUSÁČEK, J. *Proměny sociální interakce a sociálního chování v důsledku rozšíření masových médií, srovnání přístupů Johna Thompсона a Josuy Meyrowitze*. [on-line] 2010, [8.listopadu]. Dostupné z www: <http://trochujinak.ic.cz/downloads/zu/thompson-meyrowitz.pdf>
- NIKL, P. *Orbis pictus*, [on-line] 2011, [cit. 18.února]. Dostupné z www: <http://www.orbis-pictus.com/play---hra,-ktera-nekonci-p232.html>
- REICHL J., VŠETEČKA M. *Multimediální encyklopedie fyziky*. [on-line] 2011, [25.února]. Dostupné z www: <http://fyzika.jreichl.com/index.php?sekce=browse&page=894>
- SMÝKAL, J. *Gnóme nevidomých v umění*, Rukopis, Brno: 1967, str. 7, [on-line] 2011, [cit. 9.ledna]. Dostupné z www: <http://smykal.ecn.cz/publikace/>
- ZEMÁNKOVÁ, T. *Obě hemisféry Petra Nikla*, časopis Xantipa 1/11, kategorie osobnosti, [on-line] 2010, Dostupné z
- Psychologie mezilidských vztahů, [on-line] 2010, [20.listopadu]. Dostupné z www: <http://mezilidske-vztahy.euweb.cz/interakce.htm>

- Studentský vyhledávač pro oblast psychologie, *Předmět a metoda psychologie*. [on-line] 2010, [22.listopadu]. Dostupné z www: <http://psychologie.studentske.cz/2010/10/21-predmet-metoda-psychologie.html>
- Rejstřík pojmů, symbolů, [on-line] 2011, [cit. 22.března]. Dostupné z www: <http://d62.extrasolution.com/rejstrik-pojmu-symbolu>
- *Jak se stát menším a ještě menším*, Hospodářské noviny ze dne 16.9.2005. [on-line] 2011, [9.ledna]. Dostupné z www: <http://hn.ihned.cz/c1-16838520-jak-se-stat-mensim-a-jeste-mensim>
- stránky sdružení Hapestetika, [on-line] 2009, [15.června]. Dostupné z www: <http://www.hapestetika.cz/index.php?idw=1>
- Wikicitáty [on-line] 2011, [cit. 9.ledna]. Dostupné z www: http://cs.wikiquote.org/wiki/Alfred_North_Whitehead
- rozhovor s Jaroslavem Vančátem, Český rozhlas 1 Radiožurnál, ze dne 23.8., pořad „*Nad věcí*“ mp3, [on-line] 2010. Dostupné na www: <http://www.eduart.cz/stranky/aktualne/aktualne.aspx>
- viz reportáž o Štěpánu Axmanovi a jeho technice, ČT1, [on-line] 2010, [20.listopadu]. Dostupné z www: <http://www.ceskatelevize.cz/vysilani/1096060107-klic/207562221700006-27.05.2007-07:20.html>

Seznam příloh a jejich zdrojů k diplomové práci

- Příloha I.** Schéma základních druhů interakcí
- Příloha II.** Jan Švankmajer, taktilní básně („*Žiletka*“) a loutky (*žena*)
- Příloha III.** Jan Švankmajer, ukázka z filmu Možnosti dialogu
- Příloha IV.** Objekt Petra Nikla, „*Srdce*“ pro Orbis Pictus
- Příloha V.** Objekt Petra Nikla, „*Golem*“ 2010
- Příloha VI.** Hapestetika, Haag, výstava
- Příloha VII.** Axmanova metoda modelování, hadi, postup
- Příloha VIII.** Speciální rehabilitační pomůcky z dílny Štěpána Axmana

Příloha I. Autorem syntézy naznačených pohledů Kateřina Krausová, zdroje potřebné k jejímu sesazení:

pro interakce základní, silové - Reichl J., Všetečka M. *Multimediální encyklopedie fyziky*. [on-line] 2011, [cit. 25. února]. Dostupné z www:

<http://fyzika.jreichl.com/index.php?sekce=browse&page=894>);

pro interakce biotické: Kašpar L., *Ekologie pro předmět Biologie*, technické lyceum na vyšší odborné škole a střední průmyslové škole elektrotechnické v Olomouci, str.14-15. [on-line] 2011, [cit. 8. dubna]. Dostupné z www: <http://hroch.spseol.cz/~kaspar/ekologie.pdf>;

pro interakce sociální: Thompson, J. B. *Média a modernita*. První české vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Karolinum, 2004. 210 stran. ISBN 80-246-0652-6; doplněné z internetových stránek, [on-line] 2010, [cit. 20. listopadu]. Dostupné z www: <http://mezilidske-vztahy.euweb.cz/interakce.htm>;

Příloha II. Švankmajer J., Loutka ženy, [on-line] 2010, Dostupné z www:

<http://www.galerieubetlemskekaple.cz/vytvarne-umeni/id-53/?PHPSESSID=c1a3689c138209fc4c2de8df33f8c763>; Švankmajer, J. Taktilní báseň (1988), z knihy *Transmutace smyslů*, str. 50

Příloha III. [on-line] 2011, Dostupný z www:

<http://www.greencine.com/central/guide/czechslovak?page=0%2C5>

Příloha IV. první fotografie <http://www.mamahelp.cz/labyrint-srdce-o-projektu.php>;

autorem zbývajících fotografií Kateřina Krausová, výstava Play v Mánesu, přelom roku 2010-11

Příloha V. fotografie Golema, [on-line] 2011, Dostupný z www: <http://www.orbis-pictus.com/golem-p222.html>

Příloha VI. Hapestetická výstava v Haagu 2006, [on-line] 2009, Dostupný z www:

<http://www.czechcentres.cz/hague/fotogalerie.asp?FoAID=1108&menu=3665>

jiné odkazy na tuto výstavu: <http://www.hapestetika.cz/web/cs/hmatove-vystavy/hapestetika-v-zahranici>

Příloha VII. Axmanová T. *Slepíši. Mezinárodní centrum Axmanovy techniky modelování pro lidi se zrakovým postižením*. EXPO Data spol.s.r.o., Tasov: 2007. str. 8 a 11 (*katalog*)

Příloha VIII. Trojrozměrná abeceda z centra Axmanovy techniky modelování, [on-line] 2010, Dostupný z www:

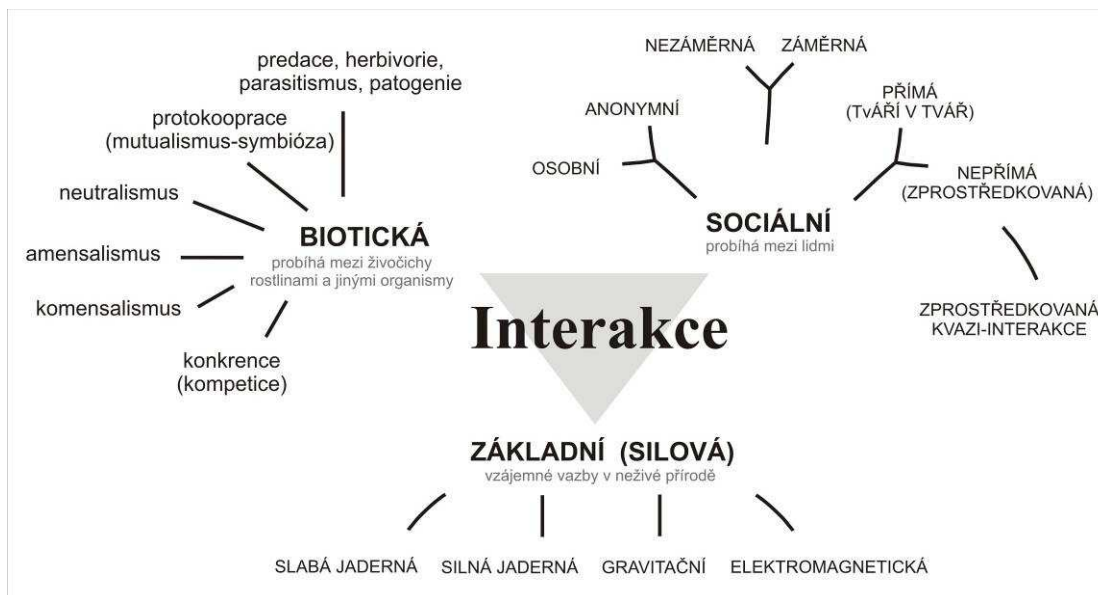
http://www.slepisi.eu/images/stories/dokumenty/PRODEJNI_NABIDKAceny1.pdf

Fotodokumentace postupu a praktické části diplomové práce

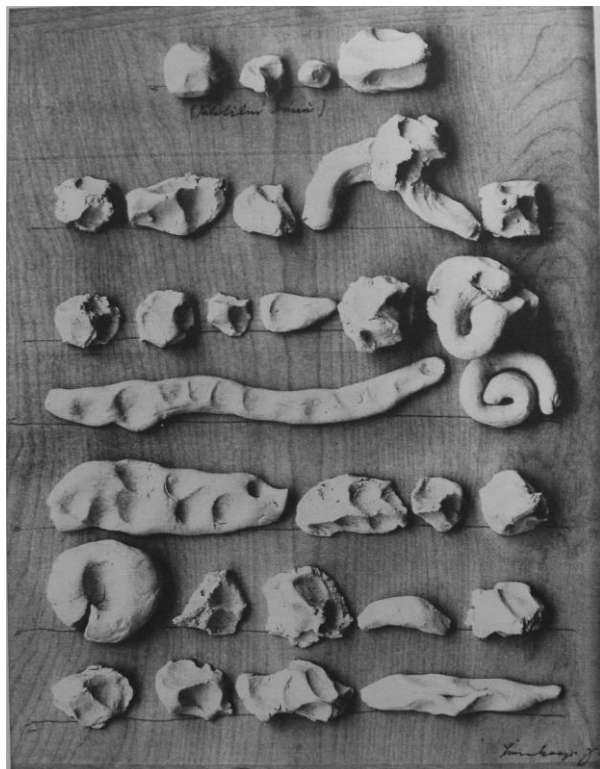
Autorem všech snímků Kateřina Krausová

PŘÍLOHY

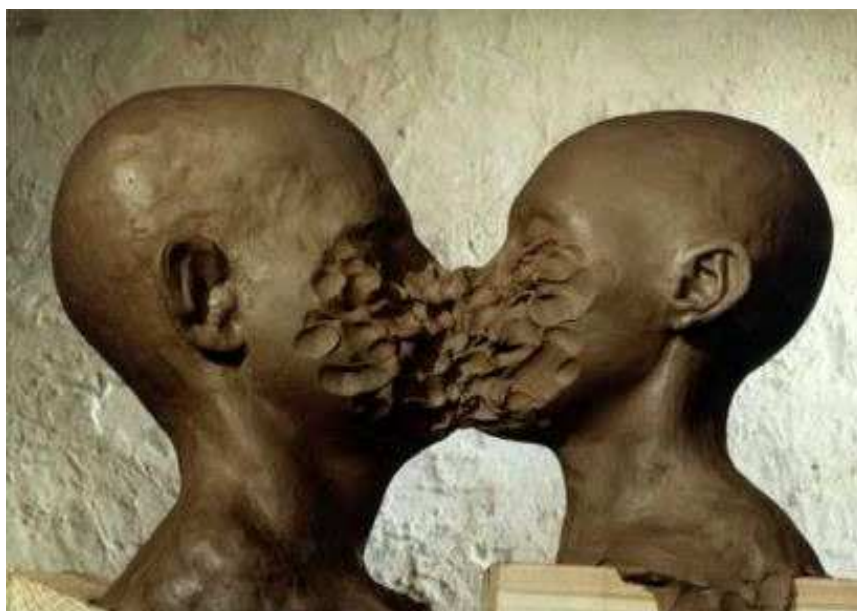
k diplomové práci

Příloha I. - Schéma základních druhů interakcí

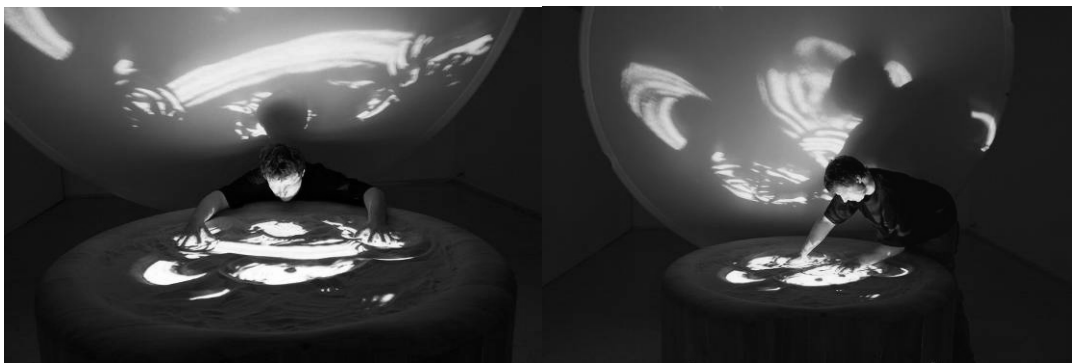
Příloha II. - Jan Švankmajer – taktilní loutka a taktilní báseň

Příloha III. – scéna z filmu Možnosti dialogu – Jan Švankmajer (1982)

Příloha IV. - Objekt Petra Nikla, „Srdce“, Play, Mánes 2010-11

Příloha V. - Objekt Petra Nikla, „Golem“ 2010

Příloha VI. Hmatová výstava českého umění 20.st., organizované sdružením Hapestetiky s názvem: „DOTÝKEJTE SE PROSÍM!“, Haag, 2006

Příloha VII. - Postup práce dle Axmanovy techniky modelování, orientace pomocí „hadů“

Příloha VIII. - Výrobek z dílny nevidomých pro nevidomé, rehabilitačně edukační pomůcka, dílna Štěpána Axmana, Tasov

FOTODOKUMENTACE
postupu a realizace praktické části
diplomové práce

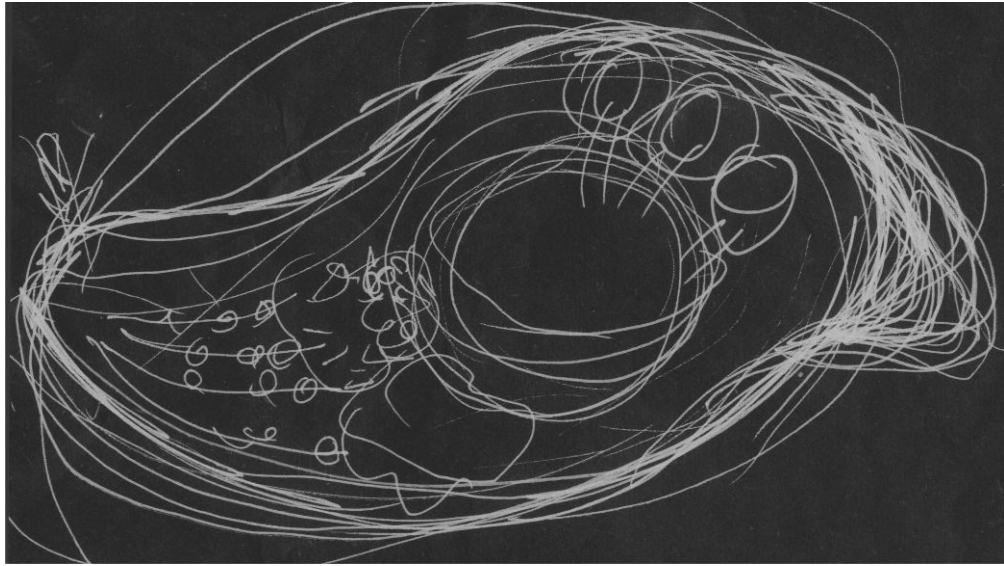

Objekt I. - „Luno“

Objekt II. - „Okoli“

Objekt III. - „Plody“

Objekt IV. - „Samo-rúst“

Objekt V. – „Tady a ted’“

